

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Lukáš Guttek

**Česko-německé hospodářské vztahy v letech
1989 - 1997**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Lukáš Guttek**

Vedoucí práce: **JUDr. Vladimír Handl, CSc.**

Oponent práce: **JUDr. PhDr. Petr Mlsna PhD.**

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti i pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 19. května 2009

Lukáš Guttek

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc. za jeho pomoc, vstřícný přístup a cenné rady.

Bibliografický záznam

GUTTEK, Lukáš, Česko-německé hospodářské vztahy v letech 1989-1997. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. 65 s. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „*Česko-německé hospodářské vztahy v letech 1989-1997*“ se věnuje vývoji vzájemných ekonomických vztahů od přelomového roku 1989, přes rozpad federativní republiky až po rok 1997, kdy skončila menšinová vláda „otce“ české transformace Václava Klause. Po relativně stagnujících vzájemných hospodářských vztazích, dochází po roku 1989 k jejich velkému boomu. Během pár let se Německo stává Československým největším obchodním partnerem. Německé (a rakouské rovněž) společnosti využily situace v regionu SVE a zahájily investice v ČSFR, později ČR. Tím, jak se zlepšila legislativa, týkající se obchodu a zahraničních investic, tím stoupala angažovanost Německa na tomto poli. Koncem sledovaného období, i přes mírné zvraty, se stalo Německo nejvýznamnějším investorem v ČR.

Těžištěm práce je vývoj vzájemných hospodářských vztahů, zejména s přihlédnutím na zahraniční obchod a přímé zahraniční investice. Práce zjišťuje, jaké faktory měly vliv na vzájemný obchod a příliv německých investic do ČSFR, resp. ČR, zda procházely fázemi konjunkturními, nebo recesivními fázemi, kam plynul německý kapitál v ČSFR/ČR, jaká byla struktura zahraničního obchodu. Část práce se věnuje širšímu rámci, který představovala EU se svými evropskými dohodami a omezeními. Pro ilustraci jsou uvedeny dva příklady investiční činnosti Německa v ČR a naopak. V práci jsou ovšem také zmíněny ohlasy (obavy) z investic přicházející z Německa u české veřejnosti.

Annotation

Bachelor thesis “Czech-German economic relations 1989-1997” concerns with trend in mutual economic relationships from the breaking year 1989, through disintegration of federal republic up to the year 1997, when minority government, whose prime minister was “father” Czech transformation Václav Klaus, handed resignation. After relatively stagnation in bilateral economic relations, came to its great development after 1989. Within few years Germany became the greatest business partner of Czech republic. German companies (Austrian as well) used the proper situation in the middle east Europe to invest in Czech and Slovak Federal Republic and later in Czech Republic. The more legislation concerning business and foreign direct investment has advanced, the much more Germany has engaged on this field. At the end of the pursued time (1997), in spite of few turns, Germany became the most important investor in Czech republic.

Focus of the bachelor thesis is the development of bilateral economic relations, chiefly with regard to foreign trade and foreign direct investment. The work probes further, which factors influenced on mutual trade and inflow of German investment to Czech and Slovak Federal Republic, or in Czech Republic, if the development underwent some boom or recessive cycle, where German capital flows predominantly, what was structure of mutual trade. Part of the work deals with European Union, how European agreement determined the conditions of mutual economic relations. For the illustration is given one example cases of German investment activity and one of Czech. There is also passage of public stance towards German investments.

Klíčová slova

Spolková republika, Německo, ČSFR, Česká republika, přímé zahraniční investice, hospodářské vztahy, Evropská unie.

Keywords

Federal Republic, Germany, CSFR, Czech republic, foreign direct investment, economic relations, European Union.

Úvod.....	8
1. Hospodářské vztahy ČSSR – SRN v 80. letech.....	11
2. Československo (1990-1992)	16
2.1 Vnější podmínky.....	16
2.2 Vnitřní podmínky.....	19
2.3 Vývoj zahraničního obchodu s Německem	22
2.4 Obchodní vztahy s NDR po roce 1989 (I) – Vývoj a důsledky	26
2.5 Německé přímé zahraniční investice v ČSFR	28
2.6 Příklad německé investice v ČSFR (Volkswagen).....	34
3. Česká republika (1993-1997).....	37
3.1 Vnější podmínky.....	37
3.2 Vnitřní podmínky.....	38
3.3 Vývoj zahraničního obchodu s Německem	40
3.4 Obchodní vztahy s NDR po roce 1989 (II) – Řešení důsledků	44
3.5 Německé přímé zahraniční investice	46
3.6 Příklad české investice na německém území (Ropovod IKL).....	49
Závěr	51
Summary.....	54
Použitá literatura	57
Seznam příloh	63

Úvod

Hospodářské vztahy mezi Německem a Českou republikou mají dlouhou tradici. Již mezi válkami patřilo Německo, díky své technologické vyspělosti, k nejdůležitějším obchodním partnerům nově vzniklého Československa. Třebaže politický vývoj po druhé světové válce nepřál, aby bilaterální hospodářské vztahy mezi oběma zeměmi byly intenzivně rozvíjeny, k jejich úplnému přerušení nedošlo. V rámci existujících možností probíhal intenzivně nejen zahraniční obchod, ale rozvíjela se i kooperace mezi podniky z obou států na trzích třetích zemí. Restrikce a legislativní nedostatky na straně Československa bránily, aby se rozvíjely nové druhy spolupráce, jako bylo zakládání společných podniků (*joint ventures*), nebo jiné formy výrobních kooperací. Bariéry v dalším rozvoji hospodářských vztahů mezi Československem a SRN padly až se zhroucením komunistického režimu v závěru roku 1989.

Právě významnost Německa jako hospodářského partnera ČSFR/ČR mne vedla k výběru tohoto tématu. Období po roce 1989 jsem si zvolil i proto, že jsem chtěl zjistit, jak se vyvíjely hospodářské vztahy mezi oběma subjekty v prostředí, kde se mohly vzájemné vztahy intenzivně rozvíjet bez toho, aniž by byly něčím omezovány.

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl popsat vývoj česko-německých hospodářských vztahů od roku 1989 do roku 1997, s důrazem na zahraniční obchod a přímých investicích. Pokouším se zanalyzovat, zda zboží a investiční toky podléhaly nějakým trendům a vlivům, ať už se jednalo o politické, nebo hospodářské aspekty. A v případě, že ano, najít a popsat tyto příčiny, které měly dopad na tyto vzájemné toky. Dále to byla snaha zjistit příčiny, které stály za tím, že Německo se stalo nejdůležitějším československým a později českým obchodním a investičním partnerem. Opomenuta nezůstala ani specifická kapitola ze vzájemných vztahů a to obchod s bývalou NDR (od roku 1989) a řešení důsledků vzniklých po zániku východního Německa a rozpadu obchodních vztahů mezi NDR a ČSFR. Snažil jsem se poukázat na všechny, dle mého mínění, podstatné aspekty, které ovlivňovaly vzájemné hospodářské vztahy.

Při řešení tématu bylo použito chronologického členění. Práce je rozdělena na několik oddílů, které jsou časově vymezeny státoprávním uspořádáním československého, resp. českého státu. Časově jsem téma ohraničil rokem 1997. Svou roli při tom hrál, kromě omezení v rozsahu, i jiný fakt. Rokem 1997 skončila v podstatě jedna fáze v politickém vývoji České republiky. Toto období (1989-1997) je spjato se jménem Václava Klause, pod jehož řízením byla realizována ekonomická transformace

a rovněž politické profilování země. V roce 1997 odstoupila jeho menšinová vláda, kterou nahradila úřednická vláda guvernéra České národní banky Josefa Tošovského. Teprve nástupem této vlády došlo ke změně přístupu v hospodářské politice, kdy se začalo systematictěji pracovat na návrzích podporující příliv investic. Toto úsilí pak našlo odraz v zákoně o investičních pobídkách z roku 2001.

První kapitola, ve které se stručně věnuji vzájemným hospodářským vztahům v 80. letech, má sloužit jako vhled do problematiky, aby si čtenář udělal obrázek o tom na jaké úrovni se nacházely hospodářské vztahy před rokem 1989. Má zároveň poukázat na fakt, že po roce 1989 již existoval základ hospodářských vztahů, na kterém se dále mohlo stavět. Nejobsáhlejší kapitola se věnuje období existence České a Slovenské federativní republiky. Ve vnějších podmínkách se věnuji aspektům, které ovlivňovaly československé vnější ekonomické vztahy se zaměřením na Německo a ve vnitřních podmínkách rozebírám hospodářskou situaci uvnitř Československa (transformaci, proexportní politiku (zda vůbec byla), investice atd.). Velká část této kapitoly je pak věnována zahraničnímu obchodu na pozadí procesu sjednocování Německa. Zabývá se rovněž důsledky, které se sebou neslo sjednocení Německa (zhroucení obchodu s NDR). Dále se zde zabývám otázkou německých přímých zahraničních investic a joint ventures. Pro ilustraci pak závěrem uvádím příklad německé investice v ČSFR (Volkswagen). Stejně vnitřní dělení jsem zachoval i v poslední kapitole, která se věnuje období 1993-1997. Rozdíl zde představuje pouze poslední část, která se zabývá projektem ropovodu Ingolstadt – Kralupy nad Vltavou, jako specifického příkladu české investice v Německu.

Práce je založená, jak na české literatuře, tak na německé. Doposud však neexistuje souhrnná práce, která by se zabývala hospodářskými vztahy Československa, resp. České republiky k Německu po roce 1989. Hlavní publikací pro období do roku 1992, o kterou jsem se opíral, se stala práce *Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik?* od Silvie Engelsové. Ta se v něm zabývá hospodářskými poměry Německa k Československu, Maďarsku a Polsku v letech 1985-1992. Jedná se o velice dobře napsanou publikaci. Autorka se v ní neomezuje pouze na zahraniční obchod, ale všímá si i ostatních aspektů, jako je politický vývoj vztahů Německa k regionu SVE nebo institucionální rovina (vztahy mezi hospodářskými subjekty, jako byly hospodářské komory a podniky). Počátkům hospodářských styků Německa a Československa po roce 1989 se věnují práce Emílie Pullmannové (*Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů*, *Hospodářský partner – sjednocené Německo* aj.).

Velké množství informací jsem našel i ve studiích Jana Hřicha (*Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky*), který se systematicky věnuje zahraničnímu obchodu a německým investicím v ČR České republice. Hospodářským vztahům s Německem v období Československa se věnuje studie Jiřího Kosty (*Československo-německé hospodářské vztahy. Vývoj – problémy – perspektivy*). Je třeba zmínit, že čím mladší doba, o to složitěji se hledala literatura. Nejenže neexistuje souborná práce, ale mnohdy není ani studie k tomuto tématu. Informace jsou obvykle roztroušeny v článcích, vycházejících v rámci různých periodik. Z celé řady zdrojů, ze kterých jsem čerpal, bych zmínil ještě několik důležitých. K období České republiky poskytly důležité informace studie Kristiny Larischové (*Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990*), Karla Zemana a Borise Grexy (*Ekonomické vztahy SRN ke státům střední a východní Evropy*) a již zmíněného Jan Hřicha. Německým investicím se věnuje práce *Transformation des Wirtschaftssystems in den mittel- und osteuropäischen Ländern: Aussenwirtschaftliche Bedingungen und Auswirkungen* od kolektivu autorů vedeným Dietrem Schumacherem, nebo studie *Direktinvestitionen und ihre Beschäftigungseffekte: Eine empirische Analyse mittelständischer Engagements in den Visegrád-Staaten* od F. Kaufmanna a A. Menke. Problematika vstupu Volkswagenu do škody Mladá Boleslav byla dobře zpracovaná Peterem Beckerem ve studii *Das Joint Ventura zwischen Volkswagen und ŠKODA – Eine erste Bilanz*.

Statistické údaje o zahraničním obchodu a přímých investicích jsem čerpal jednak z německé literatury (každoročně vydávaná studie Spolkovým ministerstvem hospodářství vztahující se k zahraničnímu obchodu s Východem) a jednak z české (každoročně vydávané přehledy o zahraničním obchodu ČR, vydávané Agenturou na podporu obchodu CzechTrade).

1. Hospodářské vztahy ČSSR – SRN v 80. letech

Německo bylo svou hospodářskou vyspělostí a exportním-importním potenciálem klíčovým partnerem Československa od jejího samotného vzniku v roce 1918. Po druhé světové válce se na vývoji vzájemných hospodářských vztahů podepsalo blokové uspořádání světa. Československo v rámci východního bloku se stalo vazalským státem SSSR, jehož postavení v bloku bylo dominantní, a převzalo systém centrálně plánovaného hospodářství. Zároveň jemu byla vnucena hospodářská role strojí dílny hospodářského uskupení RVHP. SRN, které bylo zakotvené v západoevropském integračním uskupení, se mohlo svobodně rozvíjet a těžit z výhod, které poskytovala tržní ekonomika.

Od poloviny 70. let se pro Československo začaly zhoršovat obchodní podmínky (*terms of trade*), které se po druhém ropném šoku (1979) staly ještě viditelnějšími. Tyto problémy byly znásobeny navíc snížením dodávek ropy ze SSSR (jejíž výpadky nemohly být kryty západními dodávkami, v důsledku chronického nedostatku deviz a nedůvěry ČSSR přijímat úvěry ze Západu), konjunkturální kolísání na západních trzích dále sráželo poptávku po československých výrobcích a jako hrozivý se ukázal i krizový vývoj v hospodářství v samotných členských zemích RVHP.¹

Československo začalo trpět nedostatkem a současným zdražením surovin.² Jejich ceny stoupaly, zatímco ceny produktů zůstávaly z velké části neměnné. To způsobilo, že *terms of trade* se neustále zhoršovaly, zmenšovala se kupní síla československé koruny a ČSSR se zvolna propadalo do hospodářské recese. Extrémní jednostranné zaměření ČSSR na RVHP způsobilo, že její průmyslová odvětví zaostávala za technologickou úrovní západní konkurence.³ V roce 1981 byly poprvé po osmnácti letech zaznamenány negativní hodnoty růstu hospodářství a bylo nutné upravit cíle sedmé pětiletky (1981-1985). Nejnápadnější bylo utahování šroubů u investičních toků.⁴ Znamenalo to, že již tak podinvestované československé hospodářství nadále zastarávalo a zaostávalo za celosvětovou úrovní.

¹ KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992, s. 13-14.

² ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 211.

³ Ibid., s. 212

⁴ ALTMANN, Franz-Lothar, Die Wirtschaft Osteuropas und der VR China 1980-1990. Bilanz und Perspektiven. Hamburg 1988, s. 192.

Nestagnovalo jen hospodářství, ale i zahraniční obchod. Přestože podíl socialistických zemí na československém zahraničním obchodě nadále rostl, zůstával objem obchodovaného zboží beze změny.⁵ Změny v zahraničním obchodě se odehrávaly pouze na úkor obchodu s vyspělým západem.⁶ Na rozdíl od vývoje z druhé poloviny 70. let, stoupaly nyní více exporty do států RVHP (ročně v průměru o 10,6 %), než exporty na Západ (průměrný roční přírůstek 2,5 %).⁷ Jestliže v roce 1980 činil podíl západních průmyslových zemí na zahraničním obchodě ČSSR 23 %, tak během pěti let tento podíl klesl na 16 %.⁸

Obvykle jsou obchodní vztahy mezi ČSSR a SRN charakterizovány spíše nepatrným růstem až stagnací. V zahraničním obchodě se Západním Německem se promítala neschopnost konkurence československých výrobků na náročném německém trhu. Snaha udržet aktivní saldo ve prospěch ČSSR se projevila v menší intenzitě čerpání úvěrů na Západě, což nadále podvazovalo možnosti československého importu. Důvod proč se ČSSR bránilo úvěrům a usilovalo o vyrovnanou obchodní bilanci s Německem byl jednoduchý. S tím jak stoupal objem obchodu mezi východem a západem, získával kapitál vedle čistě hospodářské funkce ještě navíc bezpečnostně politickou dimenzi. Pokud se totiž úroky platí a nebrání se splácení, tak se jedná o obchod, ze kterého obě strany mohou profitovat. Při vyšším zadlužení by tato stabilita mohla být ohrožena. Dlužník by se postupem doby mohl dostat nejdříve do hospodářské a z dlouhodobého hlediska i do politické závislosti na věřiteli. Stoupající zadlužení ČSSR u SRN nepředstavovalo politicky žádnou hrozbu. Vzal-li by se německý podíl na celkovém československém zahraničním zadlužení, ukazují se pak jednostranné snahy o redukci devizového zadlužení u SRN jako pochopitelné. Proto ČSSR dlouho upřednostňovalo při výběru věřitelů neněmecké peněžní instituce.⁹ (Jiným prostředkem pro odbourávání hrubého zadlužení bylo omezení na straně importu, poté co se

⁵ KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992, s. 6.

⁶ ALTMANN, Franz-Lothar, Die Wirtschaft Osteuropas und der VR China 1980-1990. Bilanz und Perspektiven. Hamburg 1988, s. 199.

⁷ Ibid., s. 229.

⁸ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik ? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 212

⁹ ROUČEK, Libor, Die Tschechoslowakei und die Bundesrepublik Deutschland 1949-1989. Bestimmungsfaktoren, Entwicklungen und Problemen ihrer Beziehungen. München 1990, s. 134

nezdařily snahy o zvýšení exportu na západ.¹⁰⁾ Na počátku 80. let nepřesahovalo zadlužení ČSSR u německých subjektů 300 mil. DEM (Tuto striktní linii se nepodařilo udržet a v roce 1988 dosáhly pohledávky německých subjektů 1,4 mld. DEM.). Přesto se ČSSR těšila u zahraničních subjektů dobré úvěrové pozici, neboť se její zahraniční zadlužení, v porovnání s Maďarskem nebo Polskem, stále držel na relativně stabilní nízké úrovni.¹¹

Díky regulaci dovozu ze SRN se podařilo ČSSR dosahovat v první polovině 80. let aktivních sald v zahraničním obchodě vůči SRN.¹² Například v roce 1980 vzrostl objem zboží vyvezeného do SRN oproti roku 1979 o (na tu dobu závratných) 18,8 % na 1.901 mil. DM, při poklesu dovozu o 4,5 % na 1.892 mil. DM.¹³ Tento pozitivní trend se zvrátil v polovině 80. let, kdy se již naplno začala projevovat krize v československém hospodářství. Mezník představovaly roky 1986-1988, kdy došlo k poklesu objemu vzájemného obchodu. V roce 1986 poklesl vývoz do Německa oproti předešlému roku o 12,3 % (na 2197,3 mil. DM, zatímco německý export utrpěl jen nepatrnou ztrátu (1,4 %, 2.292,6 mil. DM). I když v následujících dvou letech nebyly propady českých vývozů tak hluboké, přesto se nepodařilo ČSSR dosáhnout exportní úrovně z roku 1981.¹⁴

Obecně vzato bylo Německo v 80. letech pátým největším dodavatelem do Československa a s odstupem nejdůležitější obchodní partner mezi státy s tržní ekonomikou. Procentuálně vyjádřeno to neznamenovalo mnoho, vezmeme-li v potaz silnou orientaci ČSSR na RVHP. Německý export do ČSSR činil pouze 4-6 % celkového československého dovozu. Vývoz ČSSR do SRN představoval 5 % československého exportu. Obě hodnoty vystoupaly přes 8 % hranici teprve v roce 1989.¹⁵ Naopak Československu v německém obchodu s východem náleželo až 4. místo

¹⁰ SCHWARTING, Uwe, Die Bedeutung des Osthandels für mittelständische Unternehmen. Stuttgart 1985, s. 29; KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992, s. 17.

¹¹ DRULÁK, Petr, Hospodářské vztahy mezi Československem a oběma německými státy do pádu železné opony. In.: HAD, M, KOTYK, V. et al. (Eds.), Malé země, velcí sousedé. Praha 1998, s. 63.

¹² SCHWARTING, Uwe, Die Bedeutung des Osthandels für mittelständische Unternehmen. Stuttgart 1985, s. 57.

¹³ BMWi (Hg.), Der deutsche Osthandel 1981. Berlin 1981, s. 6-7.

¹⁴ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik ? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 213

¹⁵ Ibid., s. 214

(po SSSR, Polsku a Maďarsku)¹⁶ a procentuálně vyjádřeno zaujímal pouze půl procenta celkového německého zahraničního obchodu (ZO).¹⁷

Podle struktury ZO byly hlavními artikly na německém trhu převážně výrobky s nízkou technologickou náročností, paliva, chemické produkty, uhlí a výrobky ze železa a oceli, což vzhledem k chudobě země na suroviny bylo překvapující. Byli jsme rovněž hlavním německým dodavatelem kaolinu, jež pokrýval 50 % celkového dovozu do SRN.¹⁸ Německé firmy naproti tomu vyvážely do ČSSR především vysoce technologické a kapitálově náročné výrobky. Hlavními artikly byly stroje a elektrotechnické výrobky.¹⁹

Zintenzivnění hospodářských vztahů nepřineslo ani vydání zákona o společnostech se zahraniční kapitálovou účastí (1988), který vytvořil rámcové podmínky pro činnost ‚*joint-ventures*‘ v ČSSR. Němci jej považovali za nedostatečný a naléhali na jeho zkvalitnění a na zahájení jednání o dohodě o podpoře a ochraně investic²⁰. Českoslovenští vládní představitelé si od zákona o ‚*joint-ventures*‘ slibovali, že přivede do země moderní technologie a vytvoří konkurenční výrobní kapacity. K vydání zákona donutila československou vládu i světová hospodářská situace. Kvůli vzestupu cen energetických surovin a amerického dolaru se objevila nutnost obhospodařit, resp. ušetřit devize intenzivnější účastí na mezinárodní zbožové výměně prostřednictvím produktů, schopných konkurence na západních trzích, které měly sloužit jako náhrada za západní importy. Zkušenosti s ‚*joint-ventures*‘ však ukázaly, že se tyto podniky jen těžce začleňovaly do socialistické, direktivní ekonomiky. Řada faktorů měla navíc na jejich činnost brzdící účinek. Konflikt vyplýval již z rozdílných cílů partnerů při založení společného podniku. Zatímco západní partneři usilovali o zajištění odbytu přímo v partnerské zemi, resp. v RVHP, snažil se východní společník exportovat výrobky hlavně do zemí s tvrdou měnou s cílem zajistit si přísun deviz.²¹ To mělo za důsledek, že až do pádu komunismu existovalo v ČSSR jen pár smíšených společností, z nichž žádná nebyla s německou účastí.

Pro SRN nebylo Československo rovnocenným partnerem. Vzájemné hospodářské vztahy byly až do roku 1989 sice bezproblémové, ale na velmi nízké

¹⁶ BMWi 1987, Der deutsche Osthandel 1987. Berlin 1987, s. 10.

¹⁷ ROUČEK, Libor, Die Tschechoslowakei und die Bundesrepublik Deutschland 1949-1989. Bestimmungsfaktoren, Entwicklungen und Problemen ihrer Beziehungen. München 1990, s. 141

¹⁸ BMWi 1988, Der deutsche Osthandel 1988. Berlin 1988, s. 31.

¹⁹ BMWi 1989, Der deutsche Osthandel 1989. Berlin 1989, s. 24.

²⁰ Až do převratu neuskutečnilo jen několik expertních rozhovorů na ministerské úrovni.

²¹ BMWi 1987, Der deutsche Osthandel 1987. Berlin 1987, s. 23-25.

úrovni. Československo, jako reformně averzní stát, bylo odsunováno stranou SSSR, Maďarskem i Polskem.

Antireformní pozice se promítla i do vzájemných vztahů Československa a Evropského hospodářského společenství. Obchodní smlouva, k jejíž podpisu došlo 19. 12. 1988, byla sice nejrozsáhlejší dohodou mezi ČSSR a EHS, ale zaostávala značně za dohodou Maďarska s EHS. Neochota k reformám měla za následek, že smlouva neobsahovala žádné součásti spolupráce mezi ČSSR a EHS a rovněž žádný odkaz na budování vzájemných vztahů.²²

Konkrétní spolupráce v nových i tradičních oblastech po celé 80. léta zaostávala za očekáváním na obou stranách. Mezi novými oblastmi hospodářských vztahů se těšila největší pozornosti výrobní kooperace a spolupráce na třetích trzích. Otázka transferu moderních technologií hrála v československo-německých vztazích významnou roli. Její výměna mezi oběma státy probíhala, na rozdíl od Polska nebo Maďarska, sice vyváženě, ale současně na velice nízké úrovni. Odráželo se to, jak na výměně patentů a licencí, tak na množství uzavřených kooperačních dohod. Pokud jde o posledně zmíněné kooperační dohody, rostl jejich počet v první polovině 80. let nepatrně, teprve od půlky 80. let lze pozorovat určité oživení, když v roce 1986 bylo uzavřeno 62 a rok na to již 81 dohod o spolupráci. Malý počet uzavřených kooperačních dohod v porovnání s ostatními státy střední a východní Evropy (SVE) lze připsat na vrub odlišnému výkladu spolupráce v Československu. V Československu chápali pod tímto termínem dlouhou dobu hlavně kooperaci pouze na výrobní úrovni.²³ Tradičními oblastmi, kde se tato spolupráce úspěšně rozvíjela, bylo strojírenství (zemědělská technika, hydraulická technika automobilové součástky) a oblast elektrotechniky.²⁴ Spolupráce v třetích zemích se uplatňovala zejména při společných dodávkách investičních celků (např. zařízení do elektráren) do rozvojových zemí. Jednalo se buď o spoluúčast v mezinárodních konsorciích nebo o subdodávkách či poskytování technické dokumentace. Vývoj v této oblasti byl ještě méně uspokojivý. Podepsaly se na něm mimo jiné i stížnosti německých partnerů (prodlevy v dodávkách apod.).²⁵

²² ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik ? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 222.

²³ ROUČEK, Libor, Die Tschechoslowakei und die Bundesrepublik Deutschland 1949-1989. Bestimmungsfaktoren, Entwicklungen und Problemen ihrer Beziehungen. München 1990, s. 133.

²⁴ LAMBRECHT, Horst et al., Ost-West-Kooperation. Bestandsaufnahme und Ergebnisse einer Umfrage. Berlin 1990, s. 41.

²⁵ DRULÁK, Petr, Hospodářské vztahy mezi Československem a oběma německými státy do pádu železné opony. In.: HAD, M., KOTYK, V. et al. (Eds.), Malé země, velcí sousedé. Praha 1998, s. 63.

Spolupráce na institucionální úrovni byla založena na dobrých základech. Na základě dohody o dalším rozvoji hospodářské, průmyslové a technické spolupráce z ledna 1975 byla zřízena smíšená komise, která se každoročně scházela na úrovni ministrů, hodnotila vývoj dosavadní spolupráce a dávala podněty pro zintenzivnění vzájemných vztahů.²⁶ V rámci této komise byly zřízeny pracovní skupiny pro oblasti potencionální spolupráce. Nejprve vznikaly skupiny pro strojírenství a hutnictví, pro elektroniku a elektrotechniku a pro chemii a energii, později vznikla i skupina pro bankovníctví.²⁷ Na úrovni hospodářských komor probíhala úspěšná spolupráce mezi tzv. „ČSSR kruhem“ vytvořeným ve Východním výboru německého hospodářství (*Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft*), ve kterém bylo sdruženo 159 německých firem, a sekcí SRN v rámci Československé obchodní a průmyslové komory, v níž bylo registrováno 115 podniků z ČSSR. Každoročně byly organizovány tzv. debatní dny o možnostech spolupráce se německými regionálními hospodářskými a obchodními komorami. V roce 1984 se konaly například v Mnichově a Stuttgartu.²⁸

2. Československo (1990-1992)

2.1 Vnější podmínky

Po roce 1989 se československo-německé hospodářské vztahy promítají do nové roviny a nabývají širšího multilaterálního rámce. Podmínky bilaterálních hospodářských vztahů nejsou určovány už pouze suverénní mocí dvou států, ale jsou podřízeny pravidlům integračního uskupení Evropského hospodářského společenství, resp. Evropské unie.

²⁶ HAVLIK, Peter (Ed.), *Dismantling the Command Economy in Eastern Europe*. Oxford 1991, s. 196.

²⁷ DRULÁK, Petr, *Hospodářské vztahy mezi Československem a oběma německými státy do pádu železné opony*. In.: HAD, M, KOTYK, V. et al. (Eds.), *Malé země, velcí sousedé*. Praha 1998, s. 63.

²⁸ ČERNÝ, Ludvík, *Alljährlicher werden Sprechtag für Vertreter aus Bundesrepublik organisiert. Die gegenseitigen Wirtschaftsbeziehungen sind durch ein langfristiges Regierungsabkommen geregelt*. In: *Handelsblatt*, Nr. 103, z 3. 6. 1986, s. b25.

Německo se nacházelo v komplikované situaci. Po sjednocení s NDR se dostavila hospodářská recese v době, kdy Německo čelilo transformaci východních spolkových zemí a samo mělo strukturální hospodářské problémy. Hlavními faktory, které se podepsaly na stagnaci Německa, byla katastrofální hospodářská situace ve východních spolkových zemích, nečekaně mírný růst západních spolkové části, zvýšení úrokových sazeb, odstranění daňových redukcí, růst inflace, snížení ziskovosti podniků a pokles reálných příjmů domácností.²⁹ Proto byla v ohnisku zájmu bonnské vlády na prvním místě především hospodářská podpora a transformace východních částí země a až na druhém místě stabilizace SVE. Spíše byla zdůrazňována role Německa při pomoci jako mostu na východ, přes něj měl probíhat finanční a jiná pomoc Visegrádským státům. SRN se od počátku stavělo do role propagátora pomoci Polsku, Československu a Maďarsku, neboť stabilizaci tohoto regionu považovala za nutnou pro bezpečnost a zachování vnitřního řádu Německa. Rozšiřování ES/EU směrem na Východ, které mohlo zajistit stabilitu SVE, se stalo primární otázkou národního zájmu Německa. Představovalo pro Německo způsob, jak nejlépe ochránit region od politické turbulence a zároveň jak si v něm zajistit vlastní hospodářské a obchodní zájmy.³⁰

Samotné Německo ovšem nemohlo a ani nechtělo řešit hospodářské a politické problémy SVE samo, proto usilovalo o přenesení této agendy na nadnárodní úroveň, tzn. na ES. Uvnitř Evropského společenství se stavila do role podporovatele a „předního jezdce“ pokud jde o pomoc zemím SVE. ES postupně uzavřela s jednotlivými státy přístupové asociační dohody, kterými mj. byly dány jasné mantinely v hospodářských vztazích mezi SVE a ES. Hospodářská recese ovšem bránila velkorysým gestům ze strany ES, proto asociační dohody jsou v některých oblastech (např. volný pohyb pracovních sil, citlivé výrobky) až protekcionistická. Nicméně ES se začalo podílet na financování transformace jednotlivých států SVE v rámci programu PHARE. Hlavní tíhu z dlouhodobého hlediska při poskytování pomoci transformujícím se zemím poskytovaly mezinárodní instituce jako je Světová banka, Mezinárodní měnový fond a Evropská banka pro obnovu a rozvoj.

Kromě toho rovněž Německo poskytovalo státům SVE ze svých vlastních zdrojů prostředky (např. program TEMPUS), které byly vynakládány na krátkodobé projekty, jež odpovídaly ekonomickým představám SRN. To znamená, že byly určeny na

²⁹ PULLMANNOVÁ, Emília, Přímé zahraniční investice SRN v československé ekonomice. Praha 1991, s. 14.

³⁰ INGHAM, Hilary, INGHAM, Mike (Ed.), EU Expansion to the East. Prospects and Problems. Northampton 2002, s. 55.

transformaci trhu, k výstavbě podnikatelského prostředí apod. Od 90. let Německo dále vytvářelo a zkvalitňovalo systém instrumentů zahraničního obchodu, jako byly Hermes záruky, kapitálové garance nebo zvýhodněné úvěry. S tím bylo spojeno i vytváření zastupitelských hospodářských institucí (tzv. delegace německého hospodářství) ve státech Visegrádské smlouvy, jejichž výstavba byla finančně podporovaná zastřešovací organizací německých průmyslových a hospodářských komor a jinými hospodářskými subjekty. Tyto úřady poskytovaly německým podnikům informace o současném stavu té dané ekonomiky, vyhledávaly kooperační partnery pro německé protějšky, provozovali výstavnictví, monitorovali trh apod. Podle strategie spolkového ministerstva hospodářství se měla rozvinout rozdělení role mezi spolkovou vládu a německými hospodářskými aktéry tak, že zástupci německého hospodářství mohli relativně samostatně hájit hospodářsko-politické zájmy Německa vůči podnikům a úřadům dané zemi. Tyto delegované kanceláře postupem doby přejímaly role a pravomoci doposud existujících obchodních oddělení u německých velvyslanectví.³¹

Vůči zemím SVE vystoupila s novou politickou a hospodářskou koncepcí. Základem byl systém smluv o přátelství a spolupráci, který měl nahradit soustavu dosud platných dohod z komunistické doby. V ekonomické oblasti SRN postupovala podle koncepce „*Podpory skrz obchod*“ („*Unterstützung durch Handel*“). Cílem bylo nejen napomáhat stabilizovat tyto státy, ale také podporovat a upevňovat německou ekonomickou pozici v těchto státech.³²

Z pohledu německých hospodářských aktérů nepředstavovaly politické změny konce 80. let žádnou změnu v jejich koncepcích a politikách, jelikož se zasazovaly již dávno předtím o redukci dovozních omezení z těchto zemí. Třebaže byly ochotní podstupovat větší rizika při angažování se v zemích SVE než jiné západoevropské státy, nebo USA, přesto neslibovaly okamžitou a rychlou investiční aktivitu, nýbrž vyzývaly k vytvoření co nejtransparentnějšího tržního prostředí. Zájem spolkové vlády, napomáhat stabilizačním procesům v tomto regionu prostřednictvím zahraničně obchodní politiky, se plně kryly se zájmy německých hospodářských subjektů, kteří chtěli otevírat východní trhy. Shoda mezi oběma spočívala i v prostředcích, kterých mělo být při tom užito. Hospodářská sdružení se zaměřovala v prvé řadě na vytvoření

³¹ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 213-215.

³² PULLMANNOVÁ, Emília, Spolupráce s Německem: Problémy a hledání východisek. In: Ekonom, 46/1991, s. 54.

nových informačních kanálů k maďarským, polským a československým hospodářským subjektům a zřízení poradenských kanceláří ve formě státem podporovaných delegovaných kanceláří německého hospodářství, a ne primárně na rychlé oživení investiční činnosti v tomto regionu. V tomto ohledu německé hospodářské subjekty se odkláněly od plánu spolkové vlády, poskytnout regionu SVE investice k stabilizaci.³³

2.2 Vnitřní podmínky

Na počátku 90. let byl zahraniční obchod (ZO) ČSFR ovlivňován nejen vnitřními hospodářskými problémy a s tím spojenou klesající průmyslovou výrobou a reorientací čsl. hospodářství na západ, ale rovněž s ekonomickou recesí, která postihla západní Evropu a USA.³⁴ ČSFR byla, na rozdíl od surovinově bohatých zemí, navíc silně vystavena tlaku, aby vyvíjela exportně schopné průmyslové produkty, kterými by si mohla obstarat potřebné devizy.³⁵

Léta existence federativní republiky se vyznačovala důsledným prováděním ekonomické transformace. V důsledku politických změn, rozpadem hospodářského uskupení RVHP, přerušením dlouholetých obchodních vazeb a reorientací zahraničního obchodu došlo ke snížení ekonomické výkonnosti. ČSFR měla z celého východního bloku nejlepší předpoklady rychlé a úspěšné transformace. Tato skutečnost byla dána jednak velkým hospodářským potenciálem a kvalifikovanou pracovní silou a jednak prováděním striktní měnové a fiskální politiky, relativně lepší infrastrukturou a vzděláním, nízkému zahraničnímu zadlužení a relativně vyšší životní úrovni ve srovnání s Polskem a Maďarskem.³⁶ Odstranění státního monopolu na devizy a zahraniční obchod přispělo k dalšímu pozitivnímu hodnocení. Rozhodujícím krokem pro zahraniční obchod byla trojnásobná devalvace v roce 1990, která zvýhodňovala export a naopak import udržovala v určitých mezích, tak aby se předešlo nerovnostem v obchodní bilanci. Po zavedení vnitřní směnitelnosti koruny a zahájení vlastnických

³³ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 272

³⁴ KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992, s. 32.

³⁵ WOHLERS, Eckhardt, Ökonomische Auswirkungen in Mittel- und Osteuropa auf die Bundesrepublik Deutschland. In.: ECKART, Karl (Hg.), Der Wirtschaftsstandort Deutschland. Berlin 1997, s. 170.

³⁶ SCHUMACHER, Dieter, TRABOLD, Harald, WEISE, Christiane (Eds.), Transformation des Wirtschaftssystems in den mittel- und osteuropäischen Ländern: Aussenwirtschaftliche Bedingungen und Auswirkungen. Berlin 1997, s. 23-24.

přeměn formou tzv. malé privatizace a restitucí v roce 1991 pokračovala transformace velkou privatizací v roce 1992.

Při provádění hospodářských reforem byly místy využívány rady a již osvědčené úpravy z Německa. Příkladem může být rozhodnutí československé vlády z roku 1990 o podpoře zahraničně obchodních vztahů prostřednictvím hospodářských oddělení jednotlivých velvyslanectví a bilaterálních hospodářských komor.³⁷

Proexportní politika státu v tomto období neexistovala. Koncept vládní politiky byl založen na důsledném odmítání jakékoliv formy státního intervencionismu do aktivit podnikatelské sféry a aplikace standardního systému podpory exportu s odkazem na neslučitelnost zásahu státu s tržním mechanismem. Za takové odmítané intervence byla považována opatření podporující export a příliv přímých zahraničních investic. Systém investičních pobídek v této době neexistoval, jelikož byl považován za něco nesystémové, co do liberálního hospodářského řádu nepatří.³⁸

Německá politika vůči ČSFR byla v tomto období charakterizována jednáním o smlouvě o dobrém sousedství. Pokud jde o hospodářskou oblast byla s Německem v říjnu 1990 uzavřena dohoda o podpoře a ochraně investic (v platnost vstoupila ale až v srpnu 1992), která vytvořila prostředí pro intenzivní německou investiční aktivitu. Na druhou stranu vztahy ČSFR Německa jsou příkladem toho, kdy nevyjasnění nároků a konfliktů společných dějin nadále zatěžovaly bilaterální vztahy. Zatímco historické problémy bránily stály v cestě zintenzivnění vzájemných vztahů, v zahraničně ekonomické oblasti neexistovaly žádné rozpory. Němci na jedné straně podporovali transformaci ČSFR a na straně druhé usilovali o vylepšení vlastních hospodářských podmínek.

Od roku 1989 se podstatně změnil přístup k zahraničnímu kapitálu, zejména k přímým zahraničním investicím (PZI), kterým připadla důležitá úloha v procesu restrukturalizace a modernizace hospodářství. Zůstalo ovšem jen u této změny ve vnímání. Ve sledovaném období totiž nedošlo k žádným institucionálním změnám, které by vyústili v aktivní politiku přilákání investic. Tok kapitálu byl řízen nesystematicky a živelně, neexistovala žádná strategie v přijímání investic.

ČSFR bylo pro německé podnikatele atraktivní z několika důvodů. Velkou roli hrála geografická blízkost a kulturní spřízněnost, jež usnadňovala osobní kontakty,

³⁷ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 415.

³⁸ ŠŤOURAČOVÁ, Judita, Ekonomická diplomacie České republiky. Praha 2008, s. 53-54.

snižovala transportní a komunikační náklady (*communication costs*). Němčina byla v podstatě jediný „západní“ jazyk, který se mohl vyučovat a používat ve střední a východní Evropě před rokem 1989, protože Německá demokratická republika náležela do východního bloku. Pozitivně byla hodnocena na čsl. hospodářství průmyslová tradice a vyspělá a levná pracovní síla, která má schopnost inovačně se rychle přizpůsobit. Němci navíc očekávali, že hospodářské vztahy Československa k bývalým členským státům RVHP by společným podnikům mohly otevřít brány na východ. SRN navíc měla, díky novým spolkovým zemím, zkušenosti o posttotalitních problémech hospodářské transformace. ČSFR disponovala levnou a kvalifikovanou pracovní silou, u níž náklady představovaly jen 6% nákladů na pracovní silu v Německu. Podnikání v ČSFR bylo důležité i z pohledu ziskovosti.

Abychom se nevěnovali pouze kladům. Z pohledu německých podnikatelů byly vyjadřovány pochybnosti o schopnosti „přizpůsobení“ československé ekonomiky a reagovat na změny, vyvolané rychlými inovacemi, a poskytovat potřebné služby. Kritizována byla roztříštěnost a nepřehlednost legislativní oblasti a omezená možnost převádění zisků do zahraničí.³⁹ Většímu přílivu investic bránila rovněž postupující inflace, kupónová privatizace vedoucí k nízkému stupni koncentrace vlastnictví, nákupní a odbytové problémy, omezený počet schopných a motivovaných manažerů a odborníků ovládajících cizí řeči a nedotaženost a možnosti změn daňových předpisů. Negativně byl v zahraničí vnímán i fakt, že v této době chyběl koordinovaný postup mezi federální vládou a jednotlivými republikovými vládami navzájem.⁴⁰

Důvodem, proč byla forma společných podniků tak preferovaná u německých firem, byl ten, že díky spojení s domácím výrobcem odpadala starost o nemovitosti a shánění kvalifikovaných odborníků. Mimoto spoluprací s domácím podnikem, který měl lepší přehled o trhu, bylo možné tuto výhodu využít ve svůj prospěch. Tím je dána odlišnost od všeobecného tehdejšího trendu mezi německými podniky, skoupit 100% podíl v zahraniční firmě, nebo založit úplně novou dceřinnou společnost.⁴¹ Pro československou stranu byly JV zajímavé i proto, že jsou mnohem více exportně orientovány v porovnání s domácími podniky. Jejich produkce se vyznačuje v převážné

³⁹ PULLMANNOVÁ, Emília, Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 35-36.

⁴⁰ PULLMANNOVÁ, Emília, Přímé zahraniční investice SRN v československé ekonomice. Praha 1991, s. 39.

⁴¹ STEFFENS, Marec Béla, SUNDRUM, Lisa, Joint Ventures in der Telekommunikationsindustrie – Erfahrungen eines Grossunternehmens in Osteuropa. In.: Osteuropa-Wirtschaft, 38. Jg, 1/1993, s. 48

míře vyšší kvalitou a efektivností, než u podniků domácích a využívají výhod mezinárodního propojení.⁴²

2.3 Vývoj zahraničního obchodu s Německem

V SRN bylo často hospodářské otevření Východu vůči Západu pocíťováno, jako přímé ohrožení. Otevření východní hranice byla „hra o nulovém součtu“ („*Nullsummen-Spiel*“), tzn. každý zahraničně hospodářský úspěch Východu musel jít nutně na náklady Západu. V centru celého dění stály obavy, jaký to všechno může mít efekt na zaměstnanost v západní Evropě. Pracovně náročná odvětví západní Evropy se vůbec poprvé dostaly pod trvalý konkurenční tlak, jelikož byli jednoduše v minulosti chráněni velkými vzdálenostmi před levnou nabídkou z Východu. Typickým příkladem bylo stavebnictví. Citlivost vůči nové konkurenci z Východu se navíc zvyšovala dvěma dodatečnými faktory. Za prvé to byla recese, která sužovala začátkem 90. let západní Evropu a která vyhnala míru nezaměstnanosti k rekordním výškám. A za druhé to byla skutečnost, že země SVE disponovaly konkurenceschopností právě v těch sektorech (zemědělství, textil, uhlí a ocel), které byly na Západě považovány za „citlivé“. Oficiálně zastával Západ vůči novým konkurenčním výzvám ze zemí SVE stanovisko volného obchodu. Za touto zástěrkou se však skrývaly protekcionistické snahy.⁴³ Stále znovu se ozývaly hlasy vinící země SVE z „dumpingu“ a „deformace“ konkurence, které podle nich nebyly výsledkem tržního diferenciálu cen, nýbrž státem záměrně prováděné hospodářské politiky a na tu bylo nutné reagovat upravením své vlastní hospodářské politiky na Západě. To našlo odraz v obchodně politických ochranných opatřeních proti konkurenci ze zemí SVE.

V prvním roce existence ČSFR nastala zřetelná expanze zahraničního obchodu s Německem. Je nutné si přitom všimnout faktu, že tento vzestup se odehrával v situaci všeobecného poklesu zahraničního obchodu s vyspělým západem a celé výkonnosti národní ekonomiky. I když se během let 1991 a 1992 vývoz do SRN poněkud zvýšil – méně v objemu než ve vztahu k podílu na celkovém vývozu ČSFR – zmenšil se dovoz

⁴² MESÁROŠ, Oldřich, Vývoj a hlavní strukturální změny ve vnějších ekonomických vztazích české ekonomiky. In.: *Acta Oeconomica Pragensia*, č. 7, 2000, s. 146.

⁴³ AHRENS, Joachim, Die Rolle westlicher Industriestaaten bei der Transformation sozialistischer Volkswirtschaften – Einige grundsätzliche Anmerkungen zu den Umgestaltungsprozessen in Polen, Ungarn und der ČSFR. In: *List Forum für Wirtschafts- und Finanzpolitik*. Bd. 19, Heft 1-4, 1993, s. 100.

v tomto období, jak absolutně, tak relativně. Tento vývoj byl podmíněn trojnásobnou devalvací koruny v roce 1990, která nahrávala exportérům a naopak zdražovala dovoz, pro který nebyla v ČSFR ještě dostatečná kupní síla. Tím byl dán předpoklad pro relativně vyvážený vývoj exportu a importu a byla tím usnadněna teritoriální reorientace zahraničního obchodu směrem na Západ.⁴⁴

Klesající trend v dovozech měl jak pozitivní, tak i negativní stránku. Snížení importů bylo jen potud pozitivní, pokud ulehčovalo platební bilanci. Stinnou stránku představoval poklesl dovoz moderních technologií, růstového impulsu hospodářství.⁴⁵

I přes všeobecně klesající objem zahraničního obchodu, byla výměna se západním Německem ojedinělou výjimkou, jejíž dynamika patřila k jedné z nejvyšších. Přispívala tak ke zmenšování pasivního salda čsl. zahraničního obchodu.⁴⁶ V roce 1990 se západní Německo podílelo na exportech EU do ČSFR 56% (2,1 mld. USD) a v roce 1991 61,7 %, u dovozů to bylo 68% v roce 1990 a 61,5 % v roce následujícím. V roce 1990 bylo 56 % a v roce 1991 41,7 % čsl. exportu realizováno s EU.⁴⁷

Podle československé statistiky byla SRN v roce 1990 našim druhým největším dodavatelem (13,3 % celkového našeho importu) a odběratelem (12,8 % čsl. exportů). Vedle toho východoněmecký podíl na československých dovozech dosáhl 8,2 %, naopak v důsledku stornování objednávek východoněmeckými podniky činily čsl. exporty do východního Německa pouze 2 %.⁴⁸

Zbožová struktura zahraničního obchodu se vyvíjela nepříznivě pro ČSFR. Nosnými položkami čsl. vývozu byly především surovinově, ekologicky a energeticky náročné výrobky a v druhé řadě suroviny a paliva. Dominovaly převážně materiálově náročné polotovary a výrobky. I když bylo dosaženo rozšíření vývozu do SRN, k podstatné změně ve prospěch pracovně náročných výrobků nedošlo.⁴⁹ Přírůstky vývozních výkonů šly ve zcela rozhodující míře na účet položek s nízkým stupněm

⁴⁴ SCHUMACHER, Dieter, TRABOLD, Harald, WEISE, Christiane (Eds.), Transformation des Wirtschaftssystems in den mittel- und osteuropäischen Ländern: Aussenwirtschaftliche Bedingungen und Auswirkungen. Berlin 1997, s. 63-64.

⁴⁵ KOSTA, Jiří, Československo-německé hospodářské vztahy. Vývoj – problémy – perspektivy. In.: Mezinárodní vztahy, 1992, č. 3, s. 35.

⁴⁶ PULLMANOVÁ, Emília, Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 21.

⁴⁷ KOSTA, Jiří, Československo-německé hospodářské vztahy. Vývoj – problémy – perspektivy. In.: Mezinárodní vztahy, 1992, č. 3, s. 35.

⁴⁸ Osteuropa-Perspektiven. Polen, Tschechoslowakei, Ungarn. Frankfurt a. M. 1991, s. 62-63.

⁴⁹ KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992, s. 37.

zpracování, případně přímo surovin.⁵⁰ Při bližším pohledu na strukturu vývozu překvapí relativně nízký podíl na celkovém vývozu strojů a průmyslového spotřebního zboží (kolem 20 %). Naopak nejvyšší podíl má SRN na čsl. vývozu živočišných a rostlinných olejů a tuků (60 %) a minerálních paliv, mazadel a přírodních materiálů (46 %). Větší hodnotové objemy vývozu pak zaznamenaly výrobky textilního průmyslu, skla, porcelánu, keramiky a papírenského průmyslu.⁵¹ I přes relativně nízký podíl strojů a vozidel na vývozech do Německa byla strojní složka exportu relativně významná v porovnání s tím, co vyváželo Polsko a Maďarsko, u kterých byl vysoký podíl textilního průmyslu. Již z tohoto faktu plyne vyspělá pozice ČSFR mezi zeměmi SVE.⁵² Ve struktuře čsl. importu z Německa převládaly sice stroje (37 % dovezených strojů) a chemické výrobky (33 %), ale nejednalo se o dovoz těch nejprogresivnějších produktů. Nejvyšších temp růstu dovozu zaznamenávaly dále potravinářské výrobky, nápoje a tabák a průmyslové spotřební zboží. Podíl investičního zboží byl velice nízký.⁵³

V obchodě s východními reformními zeměmi hrálo pro Německo stále větší roli tzv. zušlechtění, neboli práce ve mzdě. Pod tímto označením se chápá zvláštní forma zahraničního obchodu, při kterém jsou všechny součásti, které jsou potřebné k výrobě produktu, dodány firmě v zahraničí (zpracovatel), která výrobek zkompletuje a reexportuje ho zpět do země původu, kde je prodáván pod svou vlastní značkou. Výhodou tohoto postupu pro zadavatele je, že si ponechá co možná největší vliv na kvalitu a sestavení produktu, zároveň ale může využít nízké mzdy v zemi, kde zadává zakázku.⁵⁴ Podle výsledného vlivu na obchodní bilanci se rozlišuje tzv. aktivní zušlechtění (dochází při něm k dovozu určitého meziprojektu za účelem jeho zhodnocení a pozdějšího opětovného vývozu) a pasivní zušlechtění (vývoz za účelem zpětného dovozu). Z celkem pochopitelných důvodů (zejména rozdíly v úrovni mzdových nákladů) má rozhodující převahu z hlediska ČR aktivní zušlechtovací styk. Nemluvě o tom, že díky tomuto vztahu se daří ČR udržovat určitou úroveň

⁵⁰ ANGELIS, Ivan, Čs. zahraniční obchod: Nedopusťme ústup do strukturně slabších pozic. In: Ekonom, 34/1992, s. 21.

⁵¹ PULLMANNOVÁ, Emília, Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 28.

⁵² HÄRTEL, Hans-Hagen, JUNGnickel, Rolf et al., Grenzüberschreitende Produktion und Strukturwandel – Globalisierung der deutschen Wirtschaft. Baden-Baden 1996, s. 200.

⁵³ PULLMANNOVÁ, Emília, Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, 52.

⁵⁴ BRÜSTLE, Alena, DÖHRN, Roland, Verlängerte Werkbänke ? Zur Struktur des deutschen Aussenhandels mit den mittel- und osteuropäischen Ländern. In.: RWI-Mittellungen 2001, Jg. 52, č. 1, s. 10-11.

zaměstnanosti zejména v problémových pohraničních oblastech.⁵⁵ Pro vztah Německa k zemím SVE se z ekonomického hlediska vžil pojem „*prodloužený pracovní stůl*“ („*prolonged workbench*“)⁵⁶ a možnosti, které se zde nabízely, daly tomuto regionu taktéž označení „Hong Kong za rohem“ („*Hong Kong on one's doorstep*“).⁵⁷

Z reformních zemí právě Polsko, ČSFR a Maďarsko zaznamenávaly mezi lety 1989-1992 zdaleka nejvyšší podíl a silný vzestup pasivního zušlechtění. Zatímco v Polsku a Maďarsku patřily k nejdůležitějším odvětvím, kde se rozvíjelo pasivní zušlechtování, obuvní a oděvní průmysl a až na druhém místě výroba strojů a automobilů, příslušel ČSFR největší význam právě sektoru výroby vozidel a strojů. Ovšem o podstatném přesunu výrobních procesů ze západní Evropy a rozvojových zemí do východní Evropy nemohla být vzhledem k nepatrnému rozsahu přímých investic žádná řeč.⁵⁸ V roce 1992 Německo provádělo 70 % zušlechtovacího styku v Evropě, z toho na ČSFR spadalo víc jak 12 % (Maďarsko 11,8 %, Polsko 16,6 %).⁵⁹ V roce 1993 představovalo 22 % německých importů ze zemí SVE právě tuto formu zahraničního obchodu. Od té doby podíl zušlechtovacího styku neustále klesá (v roce 1998 jen 10 %). Jako důsledek úbytku pasivního zušlechtění jsou často uváděny změny v právněcelním zacházení s dovozy ze SVE (Ne se všemi transfery zboží, které v ekonomickém smyslu představují pasivní zušlechtění, je z celně technického hlediska jako takovými nakládáno a podle toho statisticky evidováno. Dalším důvodem je snížení statisticky evidovaného pasivního styku, což je považováno za důsledek snižování obchodních bariér.⁶⁰

K nadprůměrným výsledkům ZO v západním Německu přispěl mimo jiné časový posun v oslabování konjunktury u SRN oproti ostatním západoevropským státům. Především byl však značný vzestup obchodu obou směrech projevem stoupající dělby práce mezi oběma ekonomikami.

⁵⁵ HRÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, č. 6, roč. 22, 1998, s. 17.

⁵⁶ SCHMIDT, Klaus-Dieter, NAUJOKS, Peter, Western Enterprises on Eastern Markets: The German Perspective. Kiel 1993, s. 16.

⁵⁷ SCHMIDT, Klaus-Dieter, NAUJOKS, Peter, Western Enterprises on Eastern Markets: The German Perspective. Kiel 1993, s. 17.

⁵⁸ HÄRTEL, Hans-Hagen, JUNGnickel, Rolf et al., Grenzüberschreitende Produktion und Strukturwandel – Globalisierung der deutschen Wirtschaft. Baden-Baden 1996, s. 196.

⁵⁹ SCHMIDT, Klaus-Dieter, NAUJOKS, Peter, Western Enterprises on Eastern Markets: The German Perspective. Kiel 1993, s. 18.

⁶⁰ BRÜSTLE, Alena, DÖHRN, Roland, Verlängerte Werkbänke ? Zur Struktur des deutschen Aussenhandels mit den mittel- und osteuropäischen Ländern. In.: RWI-Mitteilungen 2001, Jg. 52, č. 1, s. 10-11.

2.4 Obchodní vztahy s NDR po roce 1989 (I) – Vývoj a důsledky

Před rokem 1989 patřila NDR po technologické stránce spolu s Československem k nejvíce rozvinutým zemím RVHP. Hned po Sovětském svazu byla NDR druhým nejdůležitějším partnerem ČSSR. Po listopadových událostech 1989 byla v NDR sestavena nová vláda, která začala prosazovat hospodářskou reformu, jež by slučovala prvky plánovitě řízeného hospodářství s principy sociálně-tržní ekonomiky. Na jedné straně se připravovala cenová reforma, bylo oznámeno zrušení subvencí, způsob a časový horizont docílení konvertibility východoněmecké marky a přijímaly se zákony, které měly otevřít cestu privatizaci a přílivu zahraničního kapitálu. Na druhou stranu měly podniky vypracovat návrhy plánu výroby, odsouhlasily se materiálové bilance, na úrovni centra se řešily problémy zásobování podniků apod. Důsledkem těchto reformních pokusů vznikla situace, kdy podniky odmítaly vyrábět na základě bilance, ale materiálně-technického zásobování podle bilancí se dožadovaly. Pokud si samy začaly hledat dodavatele a odběratele, rušily existující podepsané obchodní dohody a smlouvy anebo je prostě ignorovaly. Jelikož import nebyl ještě liberalizován, začaly se projevovat problémy v zajištění dodávek řady komponentů důležitých pro výrobu a produkční výkonnost NDR začala klesat.⁶¹

Třebaže existovala relativně silná závislost mezi československou a východoněmeckou ekonomikou, zhroutil se v poměrně krátkém časovém intervalu čs.-východoněmecký obchod a další formy spolupráce. Příčin bylo několik. Vedle ryze politické (rychlost německého sjednocovacího procesu) se na katastrofálním propadu exportu do východního Německa podílela i čistě ekonomická opatření. V souvislosti se zavedením měnové, hospodářské a sociální unie mezi SRN a NDR a v očekávání sjednocení obou německých států, došlo k zásadnímu zvratu v chování podniků NDR, které přestaly respektovat závaznost předem smluvených kontingentů, sjednaných na vládní úrovni zakotvených v protokolu o výměně zboží i své smluvní závazky vůči československým partnerům. Zatímco československé podniky i nadále respektovaly závaznost kontingentů i své smluvní závazky a odebíraly zboží od firem z NDR, východoněmecké podniky odmítaly realizovat nákup od českých podniků a začaly upřednostňovat kvalitu a cenu.⁶² Vedle toho bylo hlavní příčinou nezájmu německých

⁶¹ PULLMANNOVÁ, Emília, *Hospodářský partner – sjednocené Německo*. Praha 1991, s. 8.

⁶² Staatliche Jahresprotokolle sind nur noch Makulatur. Kompetenzstreitigkeiten vorprogrammiert. In: *Handelsblatt*, Nr. 201, 18. 10. 1990, s. 11.

podniků o dovozy z ČSFR očekávání rychlé restrukturalizace, průniku západoněmeckého kapitálu a možnosti získat potřebné zboží vyšší kvality od západních dodavatelů.⁶³ Situaci neprospělo ani stanovení nového směnného kurzu po vzniku měnové unie mezi markou a převoditelným rublem (XTR) v poměru 1:2,34, který ve všech ohledech zvýhodňoval východoněmecké podniky a zdaleka neodpovídal reálnému kurzu (1:4,67).⁶⁴ Plně se projevila závislost nejen československé, ale všech postkomunistických ekonomik na dovozu z bývalé NDR. Zatímco východoněmecký import ze států RVHP v roce 1990 silně poklesl, odbyt východoněmeckých výrobků do těchto zemí byl téměř v plném rozsahu realizován.⁶⁵

První znepokojení ze strany československé vlády byly vyjádřeny v květnu 1990, kdy SRN stanovila směnný kurz mezi západo- a východoněmeckou markou 1:1, třebaže v reálu měla východoněmecká marka z hlediska konkurenceschopnosti vůči západu hodnotu pouhých 23 feniků.⁶⁶ To sebou přineslo velké potíže pro stabilitu kurzu československé koruny, protože východoněmečtí občané tím získali na enormní kupní síle vůči devalvované koruně a tím zvýšená poptávka zintenzívnila inflační tlak na československou měnu.⁶⁷

Od srpna 1990 se rozmrzelost mezi ČSFR a NDR změnila v otevřený spor. Východoněmecká vláda regulérně přestala odebírat zboží na základě smluv uzavřených za dříve vyjednaných podmínek. Československá vláda si vložila tento krok jako porušení smluvních podmínek. ČSFR se snažilo přimět NDR, aby dostála svým závazkům a odebrala objednané zboží. Ministerstvo hospodářství východního Německa to odmítlo s odůvodněním, že v situaci pomalu vznikajícího tržního prostředí nebude vydávat nařízení podnikům, co mají importovat.⁶⁸ V létě 1990 reagovala československá vláda zastavením dovozu určitých východoněmeckých výrobků a zahájila vyjednávání o odškodnění. Bonnská vláda ale odmítla jakýkoliv nárok na

⁶³ STRAKA, Ján, K ekonomické spolupráci mezi ČSFR a SRN. In: Národní hospodářství, č. 11, r. 1991, s. 19.

⁶⁴ MISALA, Jozef, Deutsch-polnische Wirtschaftsbeziehungen vor und nach Erreichen der deutschen Einheit. In: Osteuropa-Wirtschaft, 37. Jhg., 3/1992, s. 233-234.

⁶⁵ PULLMANOVÁ, Emília, Hospodářský partner – sjednocené Německo. Praha 1991, s. 34

⁶⁶ PULLMANOVÁ, Emília, Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 38

⁶⁷ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 410.

⁶⁸ Täglicher Handelskleinkrieg mit der DDR. Einfuhrstopp angedroht.. In: Handelsblatt, Nr. 172, 6.9.1990, s. 9.

náhradu.⁶⁹ Mimoto ČSFR spolu s Polskem vyzvala spolkovou vládu, aby uznala státní roční protokol a finančně právní závazky z něj vyplývající. To bylo spolkovou vládou rovněž odmítnuto.⁷⁰

Výsledkem byl růst pasivního salda platební bilance ČSFR, které k 31.12.1990 dosáhlo hodnoty 679,3 mil. převoditelných rublů (XTR) podle vzájemně odsouhlasené evidence mezi ČSOB a Deutsche Aussenhandelsbank Berlin.⁷¹

Vývojem zahraničního obchodu někdejšího východního Německa byla zklamána i spolková vláda. Bonn doufal, že se obchod východního Německa se zeměmi SVE podaří ještě po nějakou dobu udržet na tak vysoké úrovni, aby byla ulehčena nutná restrukturalizace východoněmeckého hospodářství.⁷² Spolková vláda počítala (mylně) s tím, že východoněmecké podniky budou plnit určitou přemosťující funkci („*Brückenfunktion*“), nebo „točnu“ („*Drehscheibe*“) v obchod se zeměmi SVE a SSSR.⁷³ Výpadek východoněmeckého zahraničního obchodu na celkovém německém obchodu se podařilo narovnat až v roce 1992 a to díky dynamice vzájemných vztahů se starými spolkovými zeměmi.⁷⁴ Od roku 1994 pak začal stoupat opět dovoz produktů ze zemí SVE do bývalého východního Německa.⁷⁵

2.5 Německé přímé zahraniční investice v ČSFR

Československo a zejména česká část federace byla ve srovnání s ostatními zeměmi SVE pro německé podnikatele velice atraktivním prostředím. ČSFR bylo navíc silně podkapitalizované, takže potřeba zahraničního kapitálu byla akutní a vlády ČSFR podporovaly přísun investic do země.

⁶⁹ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 411.

⁷⁰ Staatliche Jahresprotokolle sind nur noch Makulatur. Kompetenzstreitigkeiten vorprogrammiert. In: Handelsblatt, Nr. 201, 18. 10. 1990, s. 11

⁷¹ Předkládací zpráva senátu ze dne 7. 6. 2000. Dostupný z: <www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1217/1217>

⁷² WOHLERS, Eckhardt, Ökonomische Auswirkungen in Mittel- und Osteuropa auf die Bundesrepublik Deutschland. In.: ECKART, Karl (Hg.), Der Wirtschaftsstandort Deutschland. Berlin 1997, s. 161.

⁷³ FISCHER, Wolfram, HAX, Herbert, SCHNEIDER, Hans Karl (Hgs.), Treuhandanstalt. Das Unmögliche wagen. Berlin 1993, s. 510.

⁷⁴ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 76.

⁷⁵ WOHLERS, Eckhardt, Ökonomische Auswirkungen in Mittel- und Osteuropa auf die Bundesrepublik Deutschland. In.: ECKART, Karl (Hg.), Der Wirtschaftsstandort Deutschland. Berlin 1997, s. 166.

Vstup zahraničního kapitálu do ekonomiky ČSFR měl několik etap, ve kterých se podmínky pro jeho vstup neustále liberalizovaly. Nejčastěji se tak dělo zakládáním společných podniků s čsl. partnery a později i vlastních dceřinných firem. Prvním krokem se stal zákon o podniku se zahraniční majetkovou účastí (č. 173/1988 Sb.), který připustil zakládání společných podniků pouze ve vztahu k právníkům osobám; novela tohoto zákona přijatá na počátku transformace (č. 112/1990 Sb.) čs. ekonomiky připustila účast při zakládání společných podniků fyzickým osobám se 100 % účastí zahraničního kapitálu. Československo s každým státem uzavřela dohodu o podpoře a ochraně investic, která zlepšovala podmínky pro investory, odstraňovala doposud panující nejistotu v investování a vytvářela rámcové podmínky. S Německem byla analogická smlouva podepsána 2.října 1990, ale v důsledku zdlouhavého ratifikačního procesu vstoupila v platnost až 2.srpna 1992. To se projevilo na váhavém vstupu německých investorů do ČSFR, kdy mezník představovala investice VW do Škody Mladá Boleslav, která zahájila velkou investiční aktivitu německých podniků.⁷⁶

Počáteční zkušenosti ale ukázaly nečekaně nízký zájem německých investorů. Byl to v první řadě důsledek nedostatečnosti nové legislativy týkající se ekonomiky, jejichž příprava a schválení bylo zpomalováno spory v parlamentu. Největší vliv na příliv měly i nejasnosti okolo vlastnických vztahů, malá míra politické stability a základní nedostatky v oblasti finančních trhů a institucí. Němečtí podnikatelé se stavěli často skepticky až kriticky ke zvolené transformační cestě ČSFR. Považovali mimo jiné za sporné, zda měla ČSFR čas na to, vytvářet si vlastní legislativní rámec, když mohla převzít existující a osvědčené vzory od jiných států a přizpůsobit si je.⁷⁷ Kriticky se stavěli i proti cíli a způsobům provádění privatizace, které podle nich byly dosti nejasné. S tím souvisely i nejasné podmínky zapojení západního kapitálu do velké privatizace.⁷⁸

Průzkum mezi německými investory ale potvrdil dobré postavení ČSFR mezi investory. Při průzkumu mezi společnými česko-německými podniky potvrdilo 80% dotázaných německých investorů, že by opět daly přednost investicím do Československa před novými spolkovými zeměmi. Svou úlohu při tom hrály především

⁷⁶ ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998, s. 418.

⁷⁷ Ústřední ústav národohospodářského výzkumu (Hg.), Možnosti rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 12.

⁷⁸ Ústřední ústav národohospodářského výzkumu (Hg.), Možnosti rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 14.

komparativní výhody, jako byly nízké náklady na pracovní sílu, stejná úroveň infrastruktury jako v bývalé NDR a vysoce kvalifikovaná pracovní síla.⁷⁹

V roce 1991 přišlo nejvíce zahraničních investorů do ČSFR z Německa, Švýcarska a Rakouska (63 %). Jejich podíl na celkovém objemu vstupujícího kapitálu činil dokonce 85 %, z čehož na samotnou SRN spadalo 77 % (!).⁸⁰ Během roku 1992 došlo k většímu teritoriálnímu rozložení přichozícího kapitálu. Úměrně tomu, jak narůstal podíl kapitálu z USA, Francie, Itálie a Velké Británie, bylo oslabováno dominantní postavení (na 53 %) německého kapitálu.⁸¹ V roce 1992 bylo SRN v objemu investic za daný rok odsunuto Spojenými státy a Francií na třetí příčku. Pokles zájmu německých investorů byl v tomto období projevem recese v SRN a naléhavou potřebou obnovy nových spolkových zemí po sjednocení Německa, která byla přirozenou prioritou německé vlády. Centrální banka vyčíslila příliv zahraničních přímých investic pouze za rok 1992 na 1,2 mld. USD, což představovalo 100% nárůst oproti předchozímu roku. Podle empirického průzkumu mezi německými investory byly za nejatraktivnější české regiony považováno Plzeňsko a Českobudějovicko.⁸²

Nejběžnějším příkladem zahraničních investic bylo zakládání *joint ventures* (JV) s čsl. partnery. Československo přistoupilo k řešení možné účasti zahraničního kapitálu na domácím podnikání v porovnání s ostatními zeměmi SVE poměrně pozdě. Na rozdíl od Maďarska, které povolilo již na začátku 70. let zakládání podniků, umožnilo ČSFR vstup zahraničnímu kapitálu na její území až v polovině 80. let. Prvními zahraničními podniky, které se rozhodly založit JV v ČSSR, byla dánská firma AS Sentek, která zřídila s Teslou měřicí a laboratorní přístroje, Brno společný podnik TESSEK. Do pádu komunismu vzniklo v Československu na 50 podniků s zahraniční účastí. Mezi nimi se ovšem nevyskytoval žádný, který by byla založen německými investory.⁸³ Legislativa, týkající se podnikání cizinců, byla považována za nedostatečnou a nechávala řadu problémů otevřených. Teprve její novelizace prolomila tuto bariéru.

Počet JV počet začal rapidně růst především od poslední čtvrtiny roku 1990. Do konce roku 1990 jich bylo registrováno 1600 a do července 1991 se tento počet vyšplhal

⁷⁹ FISCHER, Wolfram, HAX, Herbert, SCHNEIDER, Hans Karl (Hgs.), Treuhandanstalt. Das Unmögliche wagen. Berlin 1993, s. 514.

⁸⁰ ŠŤOURAČOVÁ, Judita, Odkud pochází a kam směřuje zahraniční kapitál. In: Ekonom, 19/1992, s. 21.

⁸¹ ŠŤOURAČOVÁ, Judita, Odkud pochází a kam směřuje zahraniční kapitál. In: Ekonom, 19/1992, s. 22.

⁸² LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 80.

⁸³ STARÝ, Boris, VÍTKOVÁ, Marie, Joint Ventures in der ČSFR. In: Osteuropa-Wirtschaft, 36. Jhg., 1/1991, s. 48-49.

na 2 937. Poté statistiky už nejsou tolik jednotné, protože od dubna 1991 evidence těchto podniků přešla z ministerstva financí na jednotlivé soudy.⁸⁴ Více času si ovšem vyžádalo, aby se takto založené firmy staly akceschopnými podniky, generující kapitál. V červenci 1991 bylo proto aktivních jen asi 1 500 JV. V praxi měla většina podniků základní kapitál do 1 mil. Kčs (koncem července 1991 84 % všech JV).⁸⁵ Do konce července 1991 existovalo 800 podniků zcela vlastněných zahraničním investorem, ale jejich podíl na celkovém kmenovém kapitálu vloženého zahraničními investory představoval jen 3 %. Vedoucí pozici mezi zahraničními investory náležela Německu, které do roku 1991 v ČSFR investovalo 5,2 mld. Kč a mělo registrováno 873 JV. Spolu s Rakouskem patřily německé firmy k neaktivnějším.⁸⁶

Největší JV s německou účastí se v této době stalo uzavření dohody mezi Volkswagenem a Škodou Mladá Boleslav, která činila 3 772 mil. Kčs. Mezi další JV s německou účastí patřil MG Tatragas spol. s r.o., Bratislava (základní kapitál 300 mil. Kčs) a československo-sovětsko-německo-americký Dialog a.s., Praha (250 mil. Kčs). Dalšími významnými investory byl Linde A. G. (830 mil. Kčs), Siemens A.G. (180 mil. Kčs), Beta Film (173 mil. Kčs) a Messer Griesheim GmbH (153 mil. Kčs). Z deseti největších investorů tohoto období pocházelo pět z Německa.⁸⁷

Do poloviny dubna 1991 bylo z asi 3 000 JVs 861 německých společných podniků. Velkých česko-německých podniků s kapitálem nad 100 mil. Kčs bylo pouze necelé 1 % (8 podniků), ale jejich podíl na celkovém základním kapitálu představoval téměř 92 %. Oblastí podnikání v terciární sféře bylo především hotelnictví, peněžnictví, provozování kasin a výroba filmů, televizních, rozhlasových a jiných pořadů. Naopak do primárního sektoru proudil kapitál v nepatrné míře a to výhradně jen do zemědělství (chov činčil a pěstování chmele). Nejvíce německých investic přitáhl automobilový a chemický průmysl (pouze investice do výroby technických plynů). O ostatní chemická odvětví, popř. farmaceutický průmysl, nejevily německé firmy zatím zájem. Poměrně vysoký podíl německých investic připadl i na elektrotechnický průmysl, do kterého investoval například Siemens. Z dalších odvětví, které byly úspěšné při získávání německých investic, to bylo strojírenství a metalurgie. Velký počet čs.-německých společných podniků s malým kapitálem dokládá to, že to byli především malé a středně

⁸⁴ KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992, s. 26.

⁸⁵ OECD Economic Surveys, Czech and Slovak Federal Republic 1991, Paris 1991, s. 89.

⁸⁶ OECD Economic Surveys, Czech and Slovak Federal Republic 1991, Paris 1991, s. 91.

⁸⁷ TAMM, Axel, Chancen und Risiken von Joint Ventures in der CSFR – Eine empirische Analyse. Bamberg 1993, s. 152.

velké německé podniky, které zakládaly společné firmy převážně s čs. fyzickými osobami, působícími v obchodě, poradenství a zprostředkovatelské činnosti. Velký zájem byl o založení podniků se 100 % německou majetkovou účastí (230 podniků).⁸⁸

Do roku 1992 byl německý kapitál co do objemu ze všech zemí, které v ČSFR investovaly do společných podniků, nejvyšší ale nebyl nadpoloviční. Nízký byl naopak v regionech (jižní, západní Čechy), kde by se dal očekávat jeho dominantní vliv, protože drobné a střední JV neovlivňují výsledný podíl. V případě těchto menších podniků převažoval německý kapitál pouze v západních Čechách (téměř ze tří čtvrtin ze všech JV se základním jměním 100 tis. Kčs. A něco málo přes polovinu u JV s kapitálem od 100 tis. do 1 mil. Kčs.). V úhrnu zde však nepřesahoval ani částku 7 mil. Kčs. Nejvíce byl německý kapitál přítomen ve středních Čechách (67,2 % celkového německého kapitálu) a Praze (27 %). Pro Slovensko je charakteristické, že zájem německých investorů participujících na společných podnicích byl z počátku soustředěn jen na Bratislavu (BAZ apod.).⁸⁹

První zahraniční investoři mohli těžit ze zdejší suboptimální podnikatelské struktury, kdy vedle velkých státních nepružně reagujících podniků, zde chyběl domácí segment malých a středních podniků. Do té doby neexistující konkurenční prostředí u nás umožňovalo cizím firmám získat snadno monopolní či dominantní postavení, které by obtížněji a s velkými náklady dosahovaly ve fungujících tržních ekonomikách.⁹⁰

S tím, jak se Německo dostávalo na špici ve statistikách zahraničního obchodu a zejména přímých investic, začaly se šířit hlasy o nebezpečí přílišného sepětí Československa s německou ekonomikou. V souvislosti s německými investicemi byly slyšet názory, že Němci čekají na co nejlacinější prodej našich podniků a že si nechtějí do cesty postavit nepříjemnou konkurenci, jak o tom svědčí zkušenosti s privatizací východoněmeckých podniků.⁹¹ Sám československý premiér Petr Pithart se k výši německého kapitálu v ČSFR na jedné tiskové konferenci k tomu vyjádřil. „Co je zač

⁸⁸ PULLMANNOVÁ, Emília, Přímé zahraniční investice SRN v československé ekonomice. Praha 1991, s. 22-26.

⁸⁹ DUBSKÁ, Drahomíra, Regionální rozdělení zahraničních investic. Kam proudí kapitál. In: Ekonom 24/1992, s. 17.

⁹⁰ DUBSKÁ, Drahomíra, Regionální rozdělení zahraničních investic. Kam proudí kapitál. In: Ekonom, 24/1992, s. 17.

⁹¹ PULLMANNOVÁ, Emília, Spolupráce s Německem: Problémy a hledání východisek. In: Ekonom, 46/1991, s. 54.

*německý kapitál ? Má stejný geopolitický kontext jako v 30. letech ?*⁹² I když to byl právě on, za jehož vlády byla dojednán stup VW do Škody Mladá Boleslav.

Zájem Německa na rozvoji hospodářských vztahů s východními sousedy vyvolávalo, z historické zkušenosti, pramenící obavy o hospodářské hegemonii – tentokrát pomocí (ekonomické) „*soft power*“. To se týkalo zejména německých investic v ČR. Bází proti tezí o „výprodeji rodinného stříbra“ apod. představovaly racionální úvahy o potřebě daleko většího přílivu a příklady zemí (jako bylo Rakousko), které se vyznačují vysokým podílem cizího kapitálu v hospodářství.⁹³

V Československu byl německý „*Drang nach Osten*“ posilován rovněž stálým proudem turistů směřujících do ČSFR, zejména pak do české části federace.⁹⁴ Tohoto strachu využívala v té době KSČ, která dále posilovala obavy z hospodářské hegemonie Německa. To, že si německé podniky a spolková vláda v Bonnu téměř ze dne na den vytvořila proti sobě frontu odporu, pramenilo ze dvou skutečností. Bezprostředně před podpisem česko-německé smlouvy o přátelském sousedství vystoupil *landsmanšaft* s požadavkem zavést u německých dopravních značek německé názvy československých měst. Druhou skutečností, která se postarala o rozdmýchání nedůvěry vůči Němcům, byly přemrštěné požadavky společnosti Mercedes při jednáních o vstup do výrobního podniku nákladních automobilů Avia. K vyhocení nálad přispěla ještě další okolnost. Při prvním kole dražby v rámci malé privatizace získali Němci prostřednictvím nastrčených osob řadu podniků v oblasti služeb v severních a severovýchodních Čechách, zejména na Karlovarsku. To vyvolalo pobouření v těchto oblastech, kde se strach z návratu Němců stal ještě eminentnější. Počátkem roku 1992 dostal prezident Havel dopis od vysokého představitele čsl. tajné služby, ve které varoval před úplným ovládnutím ČSFR německým kapitálem. Ve zprávě stálo, že „*němečtí investoři věří, že jejich ekonomická a politická převaha je už v ČSFR neotřesitelná*“. Zpráva dále pokračovala, že pokud se nadále bude pokračovat v této jednostranné investiční politice, pak by mohlo dojít i k ohrožení suverenity ČSFR.

Diskuse o prominentním postavení německých investic v ČSFR a „*imperialismu německé marky*“ („*D-Mark-Imperialismus*“) nezůstala bez vlivu. Do budoucna se vláda

⁹² GAUNER, Milan, *The Czechs and the Germans: A One-Thousand-Year Relationship*. In.: VERHEYEN, Dirk, Soe, Christian, *The Germans and their Neighbours*. Boulder, San Francisco, Oxford 1993, s. 271.

⁹³ LARISCHOVÁ, Kristina, *Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990*. In: HAD, Miloslav et al., *Malé země velcí sousedé*. Praha 1998, s. 82.

⁹⁴ WOLF, Thomas, *Tschechen fürchten Ausverkauf „Drang nach Osten“*. In: *Nürnberger Nachrichten*, 2. 1. 1992, s. 4.

zaměřil na větší diverzifikaci portfolia přímých zahraničních investic a německé investice neměly být „naslepo“ v takové míře přijímány.⁹⁵ S nástupem vlády Václava Klause, který osobně cítil averzi proti prodeji podniků zahraničním zájemcům, zejména německým, se prosadil trend, neprodávat veškeré „národní stříbro“. Za příklad může sloužit plánovaný vstup německého Mercedesu do podniku Avia a Liaz, který vláda nakonec zamítla.

Na počátku transformace byl pro německé podnikatele charakteristický spíše opatrný přístup k investováním do ČSFR. Z pohledu německých firem zatím nebyly společné podniky o mnoho výhodnější, než další možné formy spolupráce. Uzavírání smluv o joint ventures bylo spíše motivováno snahou německých subjektů proniknout na místní trh, a si pojistit pozice v případě, že by se zvýšila možnost dosažení vysokých zisků, po případně získání pozic na východoevropských trzích.⁹⁶ Spolu s rakouskými firmami byli více ochotné podstupovat větší rizika, protože jsou mnohem více obeznámeni se zdejším prostředím, než jejich konkurenti z jiných zemí.⁹⁷ S tím jak stoupala angažovanost německých firem objevily se obavy o ekonomické závislosti a bezpečnosti ČSFR, které pramenily z historické zkušenosti. Diskuse, které kolem toho vznikly, způsobily, že se do budoucna koncentrovalo úsilí na větší rozložení investic mezi zahraniční uchazeče a ne jednostranné zaměření na německé investice.

2.6 Příklad německé investice v ČSFR (Volkswagen)

Jednou z nejúspěšnějších a vůbec největších JV v zemích SVE představuje společný podnik mezi Volkswagemem a Škodou Mladá Boleslav. Výchozí podmínky po pádu komunismu byly pro Škodu Mladá Boleslav velice příznivé. Ze všech postkomunistických zemí měla ČSFR nejdelší tradici ve výrobě automobilů. Podnik Škoda Mladá Boleslav patřil v podmínkách RVHP k nejmodernějším závodům a spolu s východoněmeckým Trabantem a Wartburgem to byli pouze tři automobily vyvinuté na

⁹⁵ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 82.

⁹⁶ PULLMANNOVÁ, Emília, Spolupráce s Německem: Problémy a hledání východisek. In: Ekonom, 46/1991, s. 54; PULLMANNOVÁ, E., Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991, s. 54.

⁹⁷ TAMM, Axel, Chancen und Risiken von Joint Ventures in der CSFR – Eine empirische Analyse. Bamberg 1993, s. 146.

vlastní bázi, bez koupě západoevropské licence.⁹⁸ To, že podnik byl pro stát klíčový, dokládá fakt, že v dozorčí radě zasedala řada vysoce postavených zástupců vlády.

Na jaře 1990 rozhodla česká vláda, pod taktovkou Petra Pitharta, o privatizaci automobilky. Do tendru se přihlásilo na 24 zahraničních podniků, z nichž do užšího výběrového řízení postoupily pouze dva – Volkswagen a francouzsko-švédské konsorcium Renault-Volvo. Mezi podmínkami, které česká vláda předložila, patřilo zdvojení produkce (400.000 automobilů ročně), zachování popř. zvýšení stavu zaměstnanců, zachování podílu českých dodavatelů na celkových dodávkách do Škodovky (v očekávání řetězové reakce při přílivu zahraničních přímých investic), investice do výzkumu a vývoje nového modelu Škody, zachování firemní značky Škoda a dočasný menšinový 30% podíl pro investora. Tendr nakonec vyhrál VW, který za vnesení 300 mil. DEM vkladu a uhrazení 120 mil. DEM závazků získal podíl 31 %. Smlouva o vzniku společného podniku Škoda Automobilová a.s. byla podepsána 28. 3. 1991 v Mladé Boleslavi. Koncern byl motivován strategickými důvody při získání Škodovky a koupí českého automobilového výrobce si chtěl zajistit podíl na trzích SVE a dohnat tak náskok svých hlavních konkurentů (Fiat apod.), kteří již provozovaly nebo plánovaly spustit výrobní linky v SVE.⁹⁹ Volkswagen vyhrál před konkurencí hlavně ze dvou důvodů. Nejen, že akceptoval podmínky vlády ČSFR, ale garantoval, že společný podnik bude provozován pod značkou Škoda, což v podstatě odpovídalo vlastní koncernové strategii a její identitě. Volkswagen mimoto předložil rozsáhlý koncept rozvoje podniku, který se neomezoval jen na vnitřní modernizaci, nýbrž zahrnoval celý československý dodavatelský průmysl. Během desetiletého období měl být uskutečněn modernizační program, který byl obsáhlejší než jaký nabízel Renault-Volvo.¹⁰⁰

Československá vláda si chtěla, alespoň dočasně, ponechat kontrolu nad nejvýznamnějším podnikem v Čechách. Proto na počátku VW získal pouze 31% podíl. Smlouva o společném podniku obsahovala ovšem klauzuli na opci až 70% všech akcí VW (K tomu došlo v roce 1995.). I přes tuto skutečnost, získal VW od počátku právo řídit podnik ŠKODA Automobilová a. s. samostatně. Ačkoliv předsedou představenstva

⁹⁸ Osteuropa-Perspektiven. Polen, Tschechoslowakei, Ungarn. Frankfurt a. M. 1991, s. 136.

⁹⁹ SCHOMER, Christian, HERKENHOFF, Ralf, Technologietransfer nach Osteuropa. Dargestellt am Beispiel der Automobilindustrie für die Reformländer Polen, Ungarn, sowie die Tschechische und die Slowakische Republik. In.: Osteuropa-Wirtschaft, 39. Jg., 3/1994, s. 236.

¹⁰⁰ KOSTA, Jiří, Československo-nemecké hospodárske vzťahy. Vývoj – problémy – perspektívy. In.: Mezinárodní vztahy, 1992, č. 3, s. 38.

byl vždycky Čech (Ludvík Kalma, později Vratislav Kulhánek) disponoval koncern VW v pětičlenném představenstvu většinou.¹⁰¹

Aby česká vláda vytvořila co nejlepší startovací podmínky tomuto podniku, učinila na tu dobu Volkswagenu v určitých směrech velké ústupky. Volkswagen se měl stát pánem nad cenovou politikou podniku, daň z příjmů neměla, v případě že by VW získal větší než 30 % akciový podíl, přesáhnout 40% sazby (pro domácí firmy byl tarif 55%). Společnému podniku byly umožněny zrychlené odpisy na budovy a stroje, které byly zakoupeny po roce 1991, což se ve své podstatě rovnalo daňové úlevě. Novému podniku byly rovněž poskytnuty dvouleté daňové prázdniny, byl osvobozen od jinak povinného odevzdávání deviz České národní bance, obdržel povolení vést si vlastní devisové konto u kterékoli české banky a mohl čerpat úvěry od zahraničních bank. Navíc poskytla česká vláda Škodě dostatečnou ochrannou lhůtu na modernizaci a restrukturalizaci výroby, která připravila podnik na podmínky otevřeného trhu. Česká vláda upustila od zvýšení importních cel na komponenty pro výrobu automobilů za předpokladu, že objem těchto importů nepřesáhne objem exportu a zachovala na dobu čtyř let vysoké celní sazby (19%) na dovoz aut. Prostřednictvím tzv. „*ŠKODA klauzule*“ byla zvýšena dovozní cla na použitá vozidla a zavedena horní hranice pro dovoz ojetých vozidel. Tato daňová a celní zvýhodnění byla spojena s velkými konkurenčními problémy ostatních výrobců na čsl. trhu a upevňovala již tak na domácím trhu monopolní pozici Škody. Podnik byl později kritizován, že této příhodné konstelace zneužil a během let 1991-1993 zvýšil šestinásobně ceny automobilů.¹⁰²

S investicí Volkswagenu do Škody došlo k investiční vlně v subdodavatelské síti. Řada německých společností s českými partnery společně podniky v rámci dodavatelské sítě Škody. Vznikly tak společnosti mezi firmou Robert Bosch GmbH a firmami Motorpal a Jikov, sesterskou společností Mannesmann VDO Adolf Schindling AG a společností Pal Praha a.s., Eurotel Systemteile (Klöckner AG), Bötzingen a firmou Plastimat a. s., Liberec nebo firmou Continental AG a Barum a. s., Otrokovice¹⁰³. Nejschopnější a ekonomicky nejvýhodnější dodavatele integroval VW postupem doby do koncernových subdodavatelských struktur.

¹⁰¹ BECKER, Peter, Das Joint Ventura zwischen Volkswagen und ŠKODA – Eine erste Bilanz. In: Osteuropa-Wirtschaft, 42. Jg., 4/1997, s. 400-402.

¹⁰² BECKER, Peter, Das Joint Ventura zwischen Volkswagen und ŠKODA – Eine erste Bilanz. In: Osteuropa-Wirtschaft, 42. Jg., 4/1997, s. 405-406.

¹⁰³ WOLF, Heinz-Georg, Geliebte, gehasste Mark. Deutsche Investoren rufen in der CSFR gemischte Gefühle hervor. In: Die Zeit, 21. 2. 1992, (on-line: <http://www.zeit.de/1992/09/Geliebte-gehasste-Mark>).

To, že investiční program nebyl ve smlouvě pevně zakotven, se stalo zdrojem sporu mezi koncernem a českou vládou. Původní plán počítal s ambiciózním investičním programem ve výši 7,2 mld. DM, který měl sloužit k podstatnému rozšíření stávajícího podniku o závod na výrobu převodovek, motorárnu a novou výrobní linku. Kvůli recesi, ve které se nacházelo Německo a která měla negativní dopad na odbyt VW, byla provedena v roce 1993 korekce objemu investic (3,7 mld. DEM).¹⁰⁴ Když již byla přichystaná smlouva k poskytnutí první části úvěru v hodnotě 1,4 mld. DEM přichystána, odmítl ji nový předseda představenstva VW Ferdinand Piech podepsat. Bez vědomí české strany byly provedeny v lednu 1994 škrty v původním plánu, což vedlo ke konfliktu s českou vládou. Ten byl urovnán až koncem roku 1994 po pracném vyjednání dodatku k základní smlouvě. Česká vláda získala právo veta ve všech zásadních otázkách týkajících se budoucího vývoj společnosti. VW naopak dosáhlo redukci investičního programu a snížení původního plánu vyrábět do roku 1997 340 000 vozidel ročně.¹⁰⁵ Škoda byla v roce 1995 nejmenší dceřinou společností uvnitř VW s podílem 1,6 % na celkové produkci koncernu a 1,5 % všech zaměstnanců koncernu.¹⁰⁶

Investice Volkswagenu odstartovala mohutnou německou investiční aktivitu v ČSFR. Zejména V té době byla považována za modelový případ. V Německu ukázala, že investování v ČSFR je schůdné. Proto je považována za milník v přílivu zahraničních investic do ČSFR.

3. Česká republika (1993-1997)

3.1 Vnější podmínky

OD roku 1994 se v Německu začala projevovat konjunktura, která byla tažena zahraniční poptávkou. Přestože se dařilo obnovovat růst národního hospodářství, docházelo od poloviny 90. let opět ke kolísání HDP. Překonání recese a oživení

¹⁰⁴ SCHOMER, Christian, Herkenhoff, Ralf, Technologietransfer nach Osteuropa. Dargestellt am Beispiel der Automobilindustrie für die Reformländer Polen, Ungarn, sowie die Tschechische und die Slowakische Republik. In.: Osteuropa-Wirtschaft, 39. Jg., 3/1994, s. 238.

¹⁰⁵ BECKER, Peter, Das Joint Ventura zwischen Volkswagen und ŠKODA – Eine erste Bilanz. In: Osteuropa-Wirtschaft, 42. Jg., 4/1997, s. 408-409

¹⁰⁶ BECKER, Peter, Das Joint Ventura zwischen Volkswagen und ŠKODA – Eine erste Bilanz. In: Osteuropa-Wirtschaft, 42. Jg., 4/1997, s. 410.

německé ekonomiky bylo ale rozhodujících pro hospodářské vztahy České republiky a tento pozitivní vývoj v Německu vytvářel příznivý rámec pro další rozvoj vzájemných obchodních vztahů.¹⁰⁷

V zahraničně politické koncepci Německa zaujímal ČR místo druhořadého regionálního partnera. Pokles relativní významnosti ČR pro Německo byl ještě navíc umocněn rozpadem federace, což oslabilo ještě více mezinárodní pozici ČR. Přispívala k tomu i vysoká míra politické a hospodářské kompatibility, která nemotivovala politiku SRN, aby vnímala zájmy menšího souseda. Navíc SRN nemusela v podstatě bojovat o přístup na český trh.

V tomto období pokračovalo dále naplňování asociační dohody. Po obchodních sporech v roce 1993, týkající se uvalení dovozních kvót a cla na citlivé výrobky z ČR (ocel, bezešvé trubky, cement apod.) některými státy EU, došlo k urovnání a další liberalizaci dovozních podmínek. Do budoucna se od podobných řešení (antidumpingový postup) upustilo, když se proti tomu zvedla kritika nejen mezi transformačními zeměmi, ale i uvnitř EU. Ve svém důsledku se tyto kroky ukázaly jako kontraproduktivní a ekonomicky nevýhodné pro členské státy EU. Navíc výroky o zaplavení Západu levnými importy ze zemí SVE se ukázaly neopodstatněné.¹⁰⁸

3.2 Vnitřní podmínky

Po rozdělení federace vytvořil příznivý vývoj platební bilance a zahraniční zadluženosti příznivé podmínky pro ekonomický rozvoj obou států. Obavy z rapidního zhoršení hospodářské situace v obou nástupnických státech se nepotvrdily. Situace v ČR byla charakterizovaná převahou pozitivních aspektů nad rizikovými a zápornými, což se projevilo i v jejím hodnocení mezinárodními organizacemi či konzultantskými společnostmi. Přesto přetrvávaly negativa jako je strukturálně deformovaný a inovačně zanedbaný průmyslový potenciál. Od druhé poloviny roku 1994 se začaly objevovat první známky zpomalení transformace. Po transformačním poklesu české ekonomiky od počátku 90. let vstoupilo ČR do fáze tzv. posttransformačního oživení, které kulminovalo v roce 1995.

¹⁰⁷ KROUPA, Jaroslav, Spolková republika Německo. Teritoriální informace pro exportéry a investory. Praha 1996, s. 37.

¹⁰⁸ BUSCH, Berthold, FRÖHLICH, Hans-Peter, Aufbruch im Osten – Anpassung im Westen. Europa nach dem Fall des Eisernen Vorhangs. Köln 1993, s. 25-28.

Koncem roku 1996 se možnosti dalšího hospodářského růstu vyčerpaly a česká ekonomika se dostala do stádia opětovné recese, na jejímž začátku stála v roce 1997 měnovou krizí.¹⁰⁹

Rostoucí otevřenost české ekonomiky kladla značné nároky na zahraniční obchod, pro jehož realizaci existovaly na rozhodujících trzích vcelku příznivé podmínky. Pokračovala reorientace zahraničního obchodu na země s vyspělou ekonomikou, zejména země EU.

S vyčerpáním vnitřních prorůstových faktorů (např. devalvační polštář), se zhoršující se vnější ekonomickou pozicí ČR a snižujícími se vývozy přistoupila česká vláda k prvním nevýrazným, pouze pragmatickým, avšak nesystémovým změnám v proexportní politice. Byl vytvořen základ institucionální infrastruktury proexportní politiky. V rámci těchto snah se rozvíjela aktivita Exportní garanční a pojišťovací společnosti (EGAP), která zahájila činnost ještě krátce před rozpadem federace. K zajištění vývozního financování byla v květnu 1994 založena Česká exportní banka, která postupem doby přejala od EGAPu řadu úkolů, jako bylo i subvencování ztrát z úrokových rozdílů. Vedle těchto institucí se rozvíjela informační a poradenská služba pro exportéry v rámci agentury na podporu obchodu CzechTrade.¹¹⁰ Přínosem pro proexportní politiku byla snaha Ministerstva zahraničních věcí (MZV) o prohlubování ekonomických aspektů své činnosti a úsilí o propojování obchodu a diplomacie prostřednictvím posilování ekonomicko-obchodních úseků zastupitelských úřadů ČR v zahraničí a přeměnou kulturně informační sekce MZV na sekci ekonomickou a informační. Z moci Správy českých center byly zakládány a řízeny Česká centra v zahraničí, do jejíž kompetencí náleží mj. podpora exportní politiky.¹¹¹ Vláda začala aktivněji prosazovat národní exportní zájmy tím, že organizovala diplomatické a obchodní mise vládních úředníků za účasti podnikatelů. V tomto období se zformovaly základní nástroje podpory českého zahraničního obchodu. Šlo zejména o zavedení zvýhodněného vývozního financování, pojišťování vývozních kontraktů proti politickým a komerčním rizikům. Pro oblast investic zahájil v roce 1997 činnost vládní Agentura pro podporu podnikání a investic CzechInvest.¹¹²

¹⁰⁹ SLANÝ, Antonín, Ekonomický růst v devadesátých letech. In: SLANÝ, Antonín (ed.), Česká ekonomika na přelomu tisíciletí, 2. část. Brno 2001, s. 232.

¹¹⁰ KOTYK, Václav., Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách. Praha 1997, s. 137-139.

¹¹¹ NEUSTAT, Alojz et al., Zahraniční obchod České republiky v roce 1994. Praha 1995, s. 75-79.

¹¹² ŠTOURÁČOVÁ, Judita, Ekonomická diplomacie České republiky. Praha 2008, s. 56-57.

K zintenzivnění bilaterálních česko-německých hospodářských vztahů sloužila, nebo byla nově založena řada nových institucí. Příkladem může být smíšená Česko-německá hospodářská a obchodní komora, která se vyvinula z Delegované kanceláře německého hospodářství.

3.3 Vývoj zahraničního obchodu s Německem

Po rozdělení ČSFR přitáhla na sebe ČR nadproporcionální část bývalého československo-německého zahraničního obchodu. Svou roli při tom sehrála nejen již dříve zmiňovaná teritoriální blízkost, ale i výhodnější hospodářská struktura západní části federace a otázka politické a hospodářsko-politické kontinuity. K rozmachu vzájemných hospodářských vztahů přispěl i pokračující politický dialog mezi oběma zeměmi a intenzivnější přes hraniční styky.¹¹³

Od roku 1994 docházelo ke zhoršování obchodní bilance. Tento vývoj byl odrazem růstu domácí poptávky, která předbíhala vzestup poptávky vnější (vývozy), a byla naplňována z dovozu. Na zvyšující se poptávku nebyla, v důsledku restrukturalizace hospodářství a reorientace ZO, domácí výroba připravena, proto byla značná část poptávky kryta dováženým zbožím. Současně s tím nastalo zpomalení dynamiky vývozu, ovlivněné ochabováním ekonomické aktivity a tím i relativním poklesem poptávky v zemích představujících pro nás hlavní odbytiště, zejména pak v Německu. Je třeba ale uvést i nedostatečně pružně reagující domácí výrobní strukturu na poptávkové impulsy přicházející ze zahraničí. Svůj vliv na export mělo i zhodnocování koruny.¹¹⁴ Ve zbožové struktuře dovozu byla nadále charakteristická zvýšená poptávka po investičním a především po spotřebním zboží. Celkový dovoz se zvýšil o 13,1 %. V komoditní struktuře vývozu se začaly projevovat určité negativní trendy. Co bylo znepokojující, byl fakt, že klesal podíl vývozů strojů, kompenzovaný růstem vývozu surovin (o 25,4 % fyzického objemu).¹¹⁵ Stálý schodek obchodní bilance ČR byl způsoben vysokou importní náročností ekonomiky. Dovozní náročnost české ekonomiky je způsobena investiční vlnou v rozšiřování výrobních kapacit a

¹¹³ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 77.

¹¹⁴ MESÁROŠ, Oldřich, Vývoj a hlavní strukturální změny ve vnějších ekonomických vztazích české ekonomiky. In.: Acta Oeconomica Pragensia, č. 7, 2000, s. 130.

¹¹⁵ HAMARNEHOVÁ, Iveta, Vybrané aspekty vývoje vnější ekonomické rovnováhy České republiky v procesu transformace. In.: Acta Oeconomica Pragensia, 1999, č. 1, s. 139-142

dovozem vyspělé technologie v rámci modernizace. Tyto dovozy na sebe vážou rovněž dovoz náhradních dílů.¹¹⁶

Přestože zahraniční obchod SRN se státy SVE zažíval v letech 1993-1995 nebývalý růst, dosahoval jejich podíl na celkovém německém vývozu (v roce 1995 činil 8,2%) a dovozu (v roce 1995 dosahoval 9,0%) stále relativně nízké úrovně. Největší dynamiku ze států SVE v letech 1993-1995 vykazoval německý obchod s ČR a SR.¹¹⁷

V roce 1995 podniky z České republiky dodávaly 48% všech nekvalifikovaných částí strojů (armatury, ložiska apod.) dovážených do Německa, 25% pocházelo z Maďarska a 19% z Polska. Ačkoliv tyto dovozy nehrály na německém trhu větší roli, existovala odvětví, ve kterých dovoz ze zemí SVE už vážně konkuroval německým výrobcům. Jednalo se zejména o zemědělské stroje, traktory, zařízení pro oděvní a kožedělný průmysl, ale také o vzduchotechniku a dopravní systémy.¹¹⁸ Jestliže obchod s Německem dosahoval v letech 1993-1995 solidního meziročního tempa růstu, jež přesahovalo dynamiku celkového českého zahraničního obchodu, došlo zde v roce 1996 k určitému obratu, kdy se dynamika obchodu ČR se SRN dostala pod dynamiku celkového českého ZO (vývoz do SRN přitom v tomto roce zaznamenal dokonce pokles o 1%). Tato změna trendů představovala určitý odraz posunů, ke kterým v tomto období došlo v celkovém ZO ČR. Uvedené posuny spočívaly především v určitém oživení vývozu na trhy zemí střední a východní Evropy doprovázeném útlumem dynamiku vývozu na trhy EU a dalších vyspělých států. Vývoj podílů SRN na zahraničním obchodu ČR byl v letech 1993-1996 doprovázen postupným rozevíráním „nůžek“ mezi významem této země v českém vývozu a dovozu. Zatímco v roce 1993 byl její podíl na obou stranách zahraničního obchodu prakticky vyrovnaný, v roce 1996 činila převaha podílu na vývozu před podílem na dovozu již 6,2%.¹¹⁹

V roce 1997 se SRN na českém vývozu do patnácti zemí EU podílela 59,8 % (v roce 1996 to bylo dokonce 61,9 %). Podíl SRN na českém dovozu z EU byl v roce 1997 (podobně jako u celkového českého dovozu) výrazně nižší, a to 42,8 % (47,8 % v roce 1996). Z toho vyplývá, že hovoříme-li o českém obchodě s EU, hovoříme v podstatě více než z poloviny o obchodu s Německem. Zahraniční obchod s Německem tvořil

¹¹⁶ ŠINDEL, Jaromír, Vliv přímých zahraničních investic na obchodní bilanci ČR. In.: Acta Oeconomica Pragensia, č. 5, 2002, s. 225.

¹¹⁷ ZEMAN, Karel, GREXA, Boris, Ekonomické vztahy SRN ke státům střední a východní Evropy. In.: HANDL, V., HON, J., PICK, O., Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha 1998, s. 115.

¹¹⁸ ZEMAN, Karel, GREXA, Boris, Ekonomické vztahy SRN ke státům střední a východní Evropy. In.: HANDL, V., HON, J., PICK, O., Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha 1998, s. 116.

¹¹⁹ HRÍCH, Jan, Postavení České republiky na německém trhu. Praha 1997, s. 7-9.

vždy aktivní část zahraničněobchodní bilance, i když jako celek byl jinak v pasivní. Výjimkou v tomto směru byl pouze rok 1996, kdy celkový prudký propad české obchodní bilance dosáhl svého vrcholu (obchod se SRN tehdy skončil malým pasivem ve výši přibližně 4,5% českého dovozu z této země). Bezprostředně od poloviny roku 1997, po obrácení celkového vývojového trendu českého zahraničního obchodu, ke kterému nemalou měrou přispěla i květnová měnová krize, se bilance obchodu s Německem vrátila opět do aktiva.¹²⁰

Ze struktury zahraničního obchodu vyplývá, že v roce 1997 připadal na český vývoz do SRN výraznější podíl (91,1 %) na výrobky zpracovatelského průmyslu, než je tomu ve struktuře celkového vývozu ČR. Charakter odbytových možností na německém trhu, jehož podíl na českém vývozu byl a je značný, tak napomáhal stimulovat a urychlovat další restrukturalizaci české ekonomiky. Struktura dovozu ze SRN nejen že plně odpovídala dovozní struktuře z vysoce vyspělé průmyslové země, ale v některých segmentech (stroje a dopravní prostředky) byla váha ještě o něco vyšší, než kolik činil u českého dovozu z uvedené skupiny zemí průměr. ČR v roce 1997 dovezla 33,3 % svého celkového dovozu strojů a dopravních prostředků, což vzhledem k váze Německa v teritoriální struktuře celkového českého dovozu (26,6 %) představovalo značně nadproporcionální podíl. To byl projev toho, že restrukturalizace pokračovala s využíváním vysoce technologických produktů ze SRN.¹²¹ Význam ZO s Německem pro českou ekonomiku zdaleka přesahoval sféru pouhého zahraničního obchodu a dotýkal se celkového vývoje české ekonomiky. Obchod se SRN se dotýkal výrazně vývoje českého hospodářství s makroekonomického hlediska, neboť struktura dovozů do značné míry odrážela charakter spotřeby a hlavně investičních záměrů českých ekonomických subjektů, zatímco charakter poptávky na německém trhu zase ovlivňoval výrazně výrobní plány českých podniků a přispíval k nezbytné restrukturalizaci české ekonomiky.¹²² Kvalitativní význam obchodu s Německem pro ekonomiku ČR spočíval v tom, že vývoz na náročný německý trh napomáhal urychlovat nezbytnou restrukturalizaci české ekonomiky, zatímco dovoz z Německa na druhou stranu tvořil prostředky potřebné pro tuto restrukturalizaci.¹²³

¹²⁰ HŘÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, roč. 22, 1998, č. 6, s. 16.

¹²¹ HŘÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, roč. 22, 1998, č. 6, s. 17.

¹²² HŘÍCH, Jan, Postavení České republiky na německém trhu. Praha 1997, s. 8.

¹²³ HŘÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, roč. 22, 1998, č. 6, s. 17.

Vývoj hodnotových dimenzí mezi dovozem a vývozem mezi ČR a SRN bylo možno, i přes jistou proměnlivost a labilitu, považovat za dosti úspěšný. Bylo to o to více významné, neboť tato aktivní relace s Německem tlumila jinak výraznou pasivitu v obchodě s ostatními zeměmi EU. Bez tohoto prvku by ČR byla v mnohem choulostivější a zranitelnější pozici. V roce 1997 došlo k zintenzivnění fenoménu, který do jisté míry zpochybňuje oficiálně vykazované údaje o dovozu z jednotlivých členských zemí. Jde o nárůst dovozu z EU, kde je země původu deklarovaná „Evropská unie“. V roce 1997 došlo k více než trojnásobnému vzestupu takto deklarovaného dovozu (dovoz zboží s původem v konkrétních zemích EU při tom prakticky stagnoval), čímž se jejich podíl zvýšil z 6,3 % v roce 1996 na 16,7 %. Zpětná kontrola dovozů s uvedením EU jako země původu podle kritéria „země obchodu“ podle očekávání ukázala, že 52,9 % takto deklarovaného dovozu připadlo v roce 1997 na firmy jež mají své sídlo v SRN. Pokud bychom přičetli tuto část dovozu k oficiální statistice dovozu ze SRN, skončil by v roce 1997 český obchod s touto zemí pasivem ve výši 17,2 mld. Kč. Tyto údaje mají pouze orientační charakter a v žádném případě je nelze brát za bernou minci dovozu z Německa. Důvodem je fakt, že za částí importu připadajícího na SRN podle kritéria země obchodu se mohou skrývat dovozy, které podle kritéria země původu (rozhodující pro celní statistiku) v této zemi svůj původ nemají.¹²⁴

Komoditní struktura bilaterálního obchodu byla charakterizována vysokým podílem hotových výrobků, cca tři čtvrtěním podílem na české straně a přibližně 90 % na straně Německa. Podle Standardní mezinárodní obchodní klasifikace (SITC) bylo do ČR dováženo nejvíce zboží ze skupiny SITC 7 (stroje a dopravní prostředky) a SITC 8 (průmyslové zboží podle druhu materiálu). Při srovnání struktur dovozu ze SRN se strukturou dovozů z obdobných ekonomik, by tato skladba odpovídala. Ve složení českého exportu do SRN s jistotou dominoval zpracovatelský průmysl (SITC 5-9). Vedle tohoto trendu se od roku 1996 příznivě projevila tendence vzestupu SITC 7, která je považována za nejdůležitější ze strukturálně-ekonomického hlediska a která se stala nejobjemnější komoditní skupinou našich vývozu do SRN. Struktura českého exportu do SRN v letech 1995-1996 se příliš význačně nelišila od struktury celkového vývozu ČR.¹²⁵

¹²⁴ HRÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, roč. 22, 1998, č. 6, s. 16.

¹²⁵ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 78.

Z pohledu Německa představoval zahraniční obchod s ČR kapku v moři. V roce 1996 absorbovala ČR pouhá 1,8 % celkového německého exportu a na celkové německém dovozu se podílela jen 1,7 %. Pokud srovnáme vztah SRN k regionu SVE, zaujímala ČR v letech 1993-1995 druhou příčku (hned po Polsku) mezi obchodními partnery SRN.¹²⁶

Vysoká teritoriální koncentrace ZO na trh SRN a její další růst vytvářel řadu problémů v souvislosti s vývojem konjunkturálního cyklu. Recese německé ekonomiky (resp. zvolnění ekonomického růstu) zvyšoval a do budoucna zvyšuje tlak na domácí producenty s vysokými náklady na pracovní sílu a vytvářel prostor pro dovozce ze zemí s nízkými náklady na živou pracovní sílu, jako je ČR. Naproti tomu obnovení dynamiky růstu v německé ekonomice oslaboval tlak na německé výrobce a tím do určité míry oslaboval šanci vývozců z ČR.

3.4 Obchodní vztahy s NDR po roce 1989 (II) – Řešení důsledků

V této části se zaměřím na objasnění důsledků zhroucení obchodu s bývalou NDR a řešení z toho vyplynuvších problémů.

Obchod s bývalou NDR skončil podle vzájemně odsouhlasené evidence mezi ČSOB a Deutsche Aussenhandelsbank Berlin koncem roku 1990 pasivem ve výši 679,3 mil. převoditelných rublů (XTR). V důsledku dodatečně provedených úhrad činil k 31.12.1999 konečný stav salda hodnotu 659,03 mil. XTR, odsouhlasenou mezi ČSOB a Kreditanstalt für Wiederaufbau.¹²⁷

Německá strana ale požadovala vrácení dosud nesplacené části úvěru přijatého od bývalé NDR na rozšíření tranzitních kapacit pro dodávky zemního plynu přes území ČSFR ve výši 4,966.172,70 XTR a včetně připisovaných úroků z tohoto úvěru - k 31.12.1999 odsouhlasený stav mezi ČSOB a Kreditanstalt für Wiederaufbau činil 2,071.885,30 XTR.

Ve snaze řešit tyto otázky byla od roku 1991 do roku 1999 přijata čtyři usnesení vlády, z toho dvě vládou ČSFR a další dvě v letech 1994 a 1995 vládou ČR. V souladu s těmito usneseními proběhlo v této době pět expertních jednání, která však nevedla k

¹²⁶ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 79

¹²⁷ Předkládací zpráva senátu ze dne 7. 6. 2000. Dostupný z: <www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1217/1217>

přijatelnému řešení jak pro českou a slovenskou stranu, tak pro delegaci SRN. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že specifickou okolností jednání o saldo a úvěru byla vždy nutnost koordinovaného postupu ČR a SR (s ohledem na charakter jejich vzniku v rámci bývalé federace) ve vztahu k SRN. Česká a slovenská strana při jednáních původně požadovaly odpis salda v plné výši a úhradu škodných nároků uplatněných čs. vývozci a výrobci, SRN naopak prezentovala saldo jako pohledávku SRN vůči ČSFR a trvala na jeho úhradě v plné výši, tj. 1,5 mld. DEM při přepočtu na DEM pro ČSFR nepřijatelným kursem $1 \text{ XTR} = 2,34 \text{ DEM}$.

Organizace ČSFR a později ČR a SR, pokud je státní správě známo, nevyužily možnosti domáhat se svých práv z důvodu nesplněných kontraktů soudní cestou. Později, po transformaci vlastnických vztahů na obou stranách, byla tato cesta korekce výše salda již prakticky vyloučena. Jednání o vyrovnání salda úvěru se protahovala kvůli sporům o výši těchto položek. Zájmem ČR a SR bylo nepřipustit přepočet úvěru na DEM horším koeficientem, než jaký by byl použit pro přepočet salda. Proto expertní delegace ČR a SR trvaly na řešení této problematiky v rámci řešení salda, čemuž se až do jednání v Bonnu v březnu 1997 SRN bránila a požadovala, aby tento problém byl řešen odděleně. K dohodě se dospělo až v roce 2000, kdy Německo přistoupilo na kompromisní řešení české a slovenské strany spočívající ve vyčíslení salda a úvěru ve výši 390 mil. DEM za podmínky, že tento nový finanční závazek dělený v poměru 2:1 mezi ČR a SR nebude úročen a k jeho úhradě dojde ve dvou stejných splátkách v průběhu roku 2001 (první splátka do 30. června 2001 a druhá splátka do 30. září 2001). Přepočet salda a úvěru na marky, i když kurz nebyl ve smlouvě explicitně stanoven, činil cca $1 \text{ XTR} = 0,585 \text{ DEM}$. ČR a SR byly posledními zeměmi, které problém pasivního salda obchodní bilance se SRN urovnaly jako poslední. Vyřešení tohoto deset let starého problému bylo důležité nejen ve vztahu česko-německém, ale i česko-unijním. Odstranilo potencionální spor při vstupu ČR do EU. Pokud jde o směřování kandidátských zemí do EU, platí základní podmínka, že tyto země musí mít uspořádaný své vztahy jak vůči EU jako celku, tak především k jednotlivým členským zemím.¹²⁸

Otázku dluhů po bývalé NDR řešily vesměs všechny státy SVE. Velmi dobře z jednání se SRN vyšlo Polsko, které ale těžilo z výhody, že jeho dluhy vůči věřitelům byly posuzovány Pařížským klubem, tj. klubem nejvýznamnějších věřitelských zemí včetně SRN, a redukovány na 50% nominální hodnoty. Dlužná částka byla Polskem do

¹²⁸ Předkládací zpráva senátu ze dne 7. 6. 2000. Dostupný z: <www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1217/1217>

roku 1994 uhrazena. Naopak Maďarsko dosáhlo při přepočtu dlužné částky z XTR na DEM horšího výsledku než Česká republika. A na základě dohody z roku 1994 o ukončení zmíněného problému celou dlužnou částku taky splatilo.¹²⁹

3.5 Německé přímé zahraniční investice

Zatímco v prvních letech průběhu transformace sloužily PZI především k hospodářské stabilizaci a k rozšíření tržně hospodářského know-how, připadla jim od roku 1994/1995 role mediátora, který má uzavřít technologické mezery v procesu vzestupu vůči rozvinutým zemím.¹³⁰ Vzestup přímých zahraničních investic v druhé polovině 90. let s poněkud vzrůstajícími odchylkami od přímočaré tendence byl způsoben prodejem velkých podniků.¹³¹ V roce 1993 se příliv zahraničních přímých investic značně oslabil. Zájem zahraničních investorů v tomto roce silně poznamenala nejistota spojená s vývojem po rozdělení ČSFR. Největší investicí roku 1993 byl vstup Philip Morris do Tabáku Kutná Hora.¹³²

V roce 1994 došlo oproti předchozímu roku k mohutnému nárůstu německých PZI do ČR. Oproti roku 1993 vzrostly německé PZI o 404% na 12 mld. Kč. Německé investice představovaly 50% všech zahraničních investic, které toho roku ČR přijalo.¹³³ Investice proudily zejména do bankovního a pojišťovacího sektoru, stavebnictví a spotřebního průmyslu (potravinářství, automobilový průmysl).¹³⁴ Specifickým příkladem přílivu zahraničního kapitálu je problém portfoliových investic. ČR sice zaznamenávala velmi vysoký příliv kapitálu, ale ukázalo se, že jeho povaha byla spekulativní. (Jedná se o vklady zahraničních investorů způsobem tzv. úrokové arbitráže, kdy je vysoká tuzemská míra zúročení vkladů velmi přitažlivá. Druhým podstatným faktorem pro rozhodování spekulantů byly stále proklamace české centrální

¹²⁹ Předkládací zpráva senátu ze dne 7. 6. 2000. Dostupný z: <www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1217/1217>

¹³⁰ SCHUMACHER, Dieter, TRABOLD, Harald, WEISE, Christiane (Eds.), Transformation des Wirtschaftssysteme in den mittel- und osteuropäischen Ländern: Aussenwirtschaftliche Bedingungen und Auswirkungen. Berlin 1997, s. 61.

¹³¹ MACHONIN, Pavel et al., The Czech Republic: Transformation and Modernization. In.: ADAMSKI, W., MACHONIN, P., ZAPF, W. (Eds.), Structural Change and Modernization in Post-Socialist Societies. Hamburg 2002, s. 31.

¹³² LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 80.

¹³³ HALA, Michal, Vztahy hospodářského vývoje v Německu a v České republice. In: SLANÝ, Antonín (Ed.), Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. 1. část. Brno 2001, s. 182.

¹³⁴ Statistisches Bundesamt (Hg.), Länderbericht Tschächische Republik 1994. Wiesbaden 1996, s. 131.

banky a české vlády o stabilitě české měny jako o jednoznačné prioritě hospodářské politiky státu. Vznikla tak v praxi vzácná situace, která kombinovala vysoký zisk s nízkým rizikem.¹³⁵ Německo bylo v 90. letech nejdůležitějším západním investorem v SVE. Do roku 1994 činil podíl celkových německých investic v tomto regionu 11,5 %. V roce 1995 tento podíl klesl, ale ne v důsledku ochabujícího zájmu o transformační země, nýbrž v první řadě v důsledku silné investiční aktivity Německa v EU s očekáváním měnové unie.¹³⁶

Rok 1995 představoval pro ČR vrchol v přílivu zahraničních investic. Třebaže příliv německých investic stoupl oproti předchozímu roku o 25%, byl jejich podíl na celkových PZI menší z důvodů silné investiční aktivity ostatních zemí v ČR.¹³⁷ Souhrnný stav německých přímých investic (7,2 mld. DM) činil ve Visegrádských státech na počátku roku 1995 2,05 % celkové hodnoty německých investic ve světě. Toto množství odpovídalo sumě německých přímých investic ve čtyřech skandinávských zemích a dosahovalo téměř celkové hodnoty německých investic v Japonsku. V přepočtu na obyvatele činil stav německých investic v Maďarsku a v ČR k 1.1. 1995 přibližně 270 DM na hlavu, což odpovídalo úrovni německých investic na obyvatele v Itálii (240 DM) nebo Portugalsku (290 DM). Naproti tomu hodnoty u Slovenska (90 DM) a Polska (30 DM) nejsou tak ukázkové.¹³⁸ Většina německých investic je odbytově orientovaná, tzn. mají napomoci otevřít trh pro expanzi německých podniků. Čistě výrobní investice jsou výjimkou. Často jsou spojeny s obchodem nebo službami. Produkční investice jsou často důsledkem, resp. zintenzivněním již existujících obchodních vztahů nebo jsou výsledkem přesunutí dodavatelských vztahů z jiných zemí do států Visegrádské skupiny.¹³⁹

I když v roce 1996 poklesl příliv německých investic do ČR, byl znamenán v roce 1997 opět vzestup u německého investičního toku. Německu připadlo, s podílem 30,1 %, první místo mezi zahraničními investory v ČR. Na druhém místě se octla Velká

¹³⁵ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 80

¹³⁶ WOHLERS, Eckhardt, Ökonomische Auswirkungen in Mittel- und Osteuropa auf die Bundesrepublik Deutschland. In.: ECKART, Karl (Hg.), Der Wirtschaftsstandort Deutschland. Berlin 1997, s. 176.

¹³⁷ HALA, Michal, Vztahy hospodářského vývoje v Německu a v České republice. In: SLANÝ, Antonín (Ed.), Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. 1. část. Brno 2001, s. 182.

¹³⁸ KAUFMANN, Friedrich, MENKE, Andrea, Direktinvestitionen und ihre Beschäftigungseffekte: Eine empirische Analyse mittelständischer Engagements in den Visegrád-Staaten. In: Osteuropa-Wirtschaft, 42. Jhg., 2/1997, s. 106.

¹³⁹ KAUFMANN, Friedrich, MENKE, Andrea, Direktinvestitionen und ihre Beschäftigungseffekte: Eine empirische Analyse mittelständischer Engagements in den Visegrád-Staaten. In: Osteuropa-Wirtschaft, 42. Jhg., 2/1997, s. 108.

Británie (15,1 %) a třetím bylo Holandsko (10,3 %). Objem investic od našeho západního souseda dosáhl v roce 1997 391 mil. USD (12,4 mld. Kč). Zdaleka nejvýznamnější investicí v ČR je i nadále kapitálová účast wolfsburské automobilky Volkswagen v mladoboleslavské Škodě. Společný podnik Škoda a. s. představuje pravděpodobně nejúspěšnější ekonomický subjekt v ČR, který se v roce 1997 podílel 7,7 % na celkovém českém exportu.

V kumulovaném součtu přímých investic do ČR za období od 1. ledna 1990 do 31. prosince 1997 připadlo na SRN celkem 27,9 % (65,5 mld. Kč) celkového příjmu přímých zahraničních investic do ČR. Na druhém místě bylo se značným odstupem Holandsko (podíl 13,8 %) a USA (13,2 %).¹⁴⁰

Pokud jde o tok přímých zahraničních investic směrem do Německa, pokračuje zde vzestupný trend českých investic. V roce 1996 dosáhly zhruba 6 mil. DEM, což je sice ve srovnání s německými investicemi v ČR jako kapka v moři, ale svědčí to minimálně o snaze českých exportérů zajistit si výhodnější exportní pozice na německém trhu. Převážnou část těchto investic představovalo zřízení poboček, prodejních a servisních zařízení pro českou výrobu.¹⁴¹

Německo bylo ve sledovaném období významným investorem, i když jeho podíl kolísal. Tyto poklesy jsou dány existencí velkých jednorázových investic v důsledku privatizačního prodeje velkého balíku akcií důležité firmy, prodejem licencí provozovatelům sítí mobilních telefonů apod. Je ovšem důležité poukázat na fakt, že příliv investic z Německa vykazoval trvalý růst (s výjimkou roku 1996) a to i v letech, kdy ČR zažívala hospodářské problémy. Ovšem výsledky mohly být ještě o něco lepší, než byla skutečnost. Obecně vzato, zahraniční přímé investice do ČR ve sledovaném období, snad s výjimkou Slovenska, značně zaostávaly za PZI do okolních zemí. Příčinou byl velmi chabý systém investičních pobídek. V ČR převládal názor, že investiční pobídky jsou antiliberální opatření a jako takové nemají místo v tržní ekonomice. Díky tomu přišla ČR, podle agentury CzechInvest, o 2 miliardy USD.¹⁴²

Rozkolísanost kapitálových toků (tj. přímých investic, cenných papírů a měnových úvěrů) ze SRN na světový trh od roku 1993 se promítala také do výše těchto toků do zemí SVE. V období 1993-1995 klesala celková hodnota kapitálových toků ze

¹⁴⁰ HŘÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, roč. 22, 1998, č. 6, s. 17.

¹⁴¹ LARISCHOVÁ, Kristina, Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990. In: HAD, Miloslav et al., Malé země velcí sousedé. Praha 1998, s. 82.

¹⁴² MUSÍLEK, P. (Ed.), Rozvoj finanční a účetní teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska. Praha 2002, s. 224.

SRN na světový trh z 296 mld. DEM (rok 1993) na 112 mld. DEM (rok 1994), aby v roce 1995 začala opět růst (183 mld. DEM). Rozkolísanost se projevoval výrazněji na vývoji toků v podobě cenných papírů a měnových úvěrů. Přímé kapitálové investice SRN do zemí SVE si zachovávaly vzestupný trend (z 2,4 mld. DM v roce 1993 na 3,1 mld. DM v roce 1994 a na 4,2 mld. DM v roce 1995).¹⁴³

3.6 Příklad české investice na německém území (Ropovod IKL)

Investice do stavby druhého ropovodu, představovala vůbec první strategické rozhodnutí ČR, uskutečnit takový počín.

Hospodářské problémy na začátku 90. let v počáteční fázi transformace byly doprovázeny nepravidelnými dodávkami ropy.¹⁴⁴ Aby skončila strategická závislost ČR na dodávkách ropy z Ruska, rozhodla se česká vláda za předsednictví Václava Klause o napojení na evropskou energetickou síť a výstavbě ropovodu Ingolstadt – Kralupy nad Vltavou, který by diverzifikoval zdroje.¹⁴⁵ V souvislosti s plánovaným vstupem ČR do NATO, získávala realizace ropovodu na strategickém významu. Od počátku byla stavba v centru pozornosti veřejnosti a sdělovacích prostředků na obou stranách hranice. V polovině roku 1992 existovaly dva projekty trasy, tzv. jižní (z Ingolstadtu) a severní cesta (z Leuny), kterou chtělo financovat konsorcium kuvajtských ropných a finančních společností. Nakonec bylo v srpnu 1992 rozhodnuto, z důvodu snadnější výstavby, pro ingolstadtskou variantu. Na projektu, který stál zhruba 14 miliard korun, se finančně podílela pouze česká strana, a to Fond národního majetku (56 % nákladů), rafinérie Kralupy a Ingolstadt (1,4 mld Kč), Mero (stavitel a provozovatel ropovodu) a Česká spořitelna. Ropovod spojil 339 km vzdálený bavorský Vohburg s Kralupy nad Vltavou, z čehož na území Německa vede 170 kilometrů potrubí. Stavba byla zahájena 1. září 1994 a již počátkem prosince 1995 proudila ropovodem zkušebně první ropa.¹⁴⁶

¹⁴³ ZEMAN, Karel, GREXA, Boris, Ekonomické vztahy SRN ke státům střední a východní Evropy. In.: HANDL, V., HON, J., PICK, O., Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha 1998, s. 117.

¹⁴⁴ RANDZIO-PLATH, Christa, FRIEDMANN, Bernhard, Unternehmen Osteuropa – eine Herausforderung für die Europäische Gemeinschaft. Zur Notwendigkeit einer EG-Ostpolitik. Baden-Baden 1994, s. 47.

¹⁴⁵ Programové prohlášení vlády V. Klause. Dostupné z: <www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/vaclav-klaus/programove-prohlaseni-26629>

¹⁴⁶ Nebyla to špatná práce, říká o stavbě ropovodu IKL ministr průmyslu a obchodu Vladimír Dlouhý. In: Ekonom 2/1996, s. 31-32; KULICH, Vítězslav, První kilometry ropovodu z Ingolstadtu už na podzim. In: Hospodářské noviny, č. 173, 6.9.1993, s. 6.

Třebaže byl projekt dokončen podle plánu, komplikovalo jeho stavbu na území Německa velké množství právních a technických problémů. Opoždění stavebních prací v Německu bylo způsobeno průtahy při udělování stavebního povolení. I když bavorská strana tvrdila, že neexistuje žádná podmíněnost mezi povolovacím řízením a sudetoněmeckou otázkou, na české straně byli jiného mínění. Edmund Stoiber na počátku stavby prohlásil, že pro úspěch projektu by bylo vhodné vyřešit ještě otevřené otázky vzájemných vztahů. Situaci ztěžovaly majetkové spory o pozemky, přes které v Německu mělo vedení vést. Bavorský svaz zemědělců navíc přišel s přehnanými požadavky garancí v případě vzniku škod způsobených ropovodem. Požadavek původně směřovaný na bavorskou vládu byl předán české vládě, která jej musela akceptovat.¹⁴⁷ Na financování ropovodu se bavorská strana vůbec nepodílela. Ba naopak. Bavorská vláda udělala všechno pro to, aby prostředky, vyhrazené pro stavbu části probíhající německým územím, utratila. Podle tvrzení domácích uchazečů, kteří se účastnily výběrového řízení, si bavorské úřady pohlídaly, aby se na zakázce pokud možno nepodílela žádná česká firma (Jedinou výjimkou byl MSA Benešov, který dodal armatury pro tankoviště ve Vohburgu.). Pro řešení vzájemných sporů byl dohodnut soud ve Vídni podle rakouského práva a jednací řečí se stala angličtina. Na německé straně byl ropovod hned od počátku považován za dobrou investici. Pomohl totiž vyřešit mnoho místních problémů, a zaplatit i to, na co by bavorská vláda prostředky neměla (např. unikátní archeologické výzkumy).¹⁴⁸

¹⁴⁷ NĚMEC, Petr, KULICH, Vítězslav, Ropovod není podmíněn sudetoněmeckou otázkou. In: Hospodářské noviny, 2.12.1993, s. 20, HOŘEJŠÍ, Tomáš, Ropa z Ingolstadtu: další komplikace. Bavorský svaz zemědělců žádá finanční záruku. In: Respekt, č. 21 (1993), s. 5.

¹⁴⁸ MARŠÁLEK, Milan, Uspěli Češi na stavbě ropovodu? In: Profit, 48/1995, s. 8-9.

Závěr

Německo vždy hrálo v hospodářských záležitostech ČR významnou roli. Po pádu komunistického režimu došlo v Československu k reorientaci, jak politické, tak hospodářské, směrem na Západ. Nepřekvapí, že ČSFR se obrátila ke svému mocnému západnímu sousedu. SRN usilovala o politickou i hospodářskou stabilizaci ČSFR a ostatních zemí SVE. Nejen že podporovala stejný cíl, kterého chtěli dosáhnout i země SVE, a to integraci do evropských západních struktur, ale navíc vystupovala aktivně, dalo by se říct neaktivněji ze všech západoevropských zemí, pokud jde o pomoc a hospodářskou stabilizaci transformujícím se zemím. Byla to promyšlená koncepce, která měla zajistit Německu nejen politicky stabilní „zadní dvorek“, ale zároveň i podpořit její hospodářské zájmy v tomto regionu. SRN poskytovala ČSFR nejen odborné rady při řešení problémů s přestavbou, ale i finanční pomoc z vlastních zdrojů (program TRANSFORM). V politických záležitostech byly vztahy ČSFR/ČR a SRN nově smluvně upraveny a měly s konečnou platností vyřešit otázky minulosti, zatěžující jejich vzájemné vztahy.

S ekonomickou transformací ČSFR souvisela i reorientace zahraničního obchodu směrem na Západ. Zásluhou bezprecedentního posunu obchodních toků, na kterých se významnou měrou podílelo Německo, se podařilo v kritickém období na počátku transformace udržet v ČSFR elementární vnější ekonomickou rovnováhu, bez které by měl celý proces přestavby daleko bolestivější sociální dopady na široké vrstvy obyvatelstva.

Německo se stalo přirozeným hospodářským partnerem, s nímž mohly být nyní obchodní vztahy rozvíjeny bez omezení. Základ pro to byl vytvořen již před rokem 1989, kdy se Německo stalo nejvýznamnějším hospodářským partnerem Československa ze všech západních zemí. Po roce 1989 stačily dva roky na to, aby Německo zaujalo čelní místo mezi obchodními partnery Československa. Přestože Československo nerealizovalo žádnou proexportní politiku, rozvíjely se vnější ekonomické vztahy s Německem velice dynamicky.

Kromě klasické výměny zboží, hrálo ve vzájemných hospodářských vztazích velkou roli tzv. zušlechtnění, neboli práce ve mzdě. Díky systému zadávání zakázek mohli němečtí podnikatelé využít výhodu levné pracovní síly v ČSFR.

Teprve časem, jak se zhoršovala bilance zahraničního obchodu a rostlo pasivní saldo, přistoupila vláda k prvním, i když zatím ještě nesystémovým, krokům na podporu vývozu. Proexportními opatřeními, jako bylo zřízení speciálních institucí (Exportní garanční a pojišťovací společnost, CzechTrade apod.), organizování obchodních misí, posilování ekonomických sekcí zastupitelských úřadů aj., usilovala vláda o zlepšení podmínek pro domácí exportéry a nepřímo k dosažení pokud možno co nejvíce vyrovnané zahraničně obchodní bilanci.

Příčiny výsadního postavení Německa v teritoriální struktuře zahraničního obchodu jsou jednoznačné. Je jich celá řada. Úkolem není podat vyčerpávající výčet. Proto bych je shrnul asi následovně. Je to geografická blízkost kombinovaná s kvalitativním rozdílem (asymetrie) obou ekonomik. Tento faktor je navíc doplněn významnou komplementaritou německého exportu vzhledem k potřebám české ekonomiky na jedné straně a vysokou důvěryhodností a stabilitou německého dovozního trhu na straně druhé, na které nemohly nic podstatnějšího změnit ani konjunkturální výkyvy směrem dolů v německém hospodářství. Vývoj zahraničního obchodu s Německem probíhal od prvního okamžiku ve vzestupném trendu. Charakteristické pro něj bylo, že exporty do Německa převažovaly nad importy do ČSFR, resp. ČR. Tato aktivní bilance (s výjimkou roku 1996) byla důležitým tlumícím prvkem v jinak celkově pasivním zahraničním obchodu.

Zvláštní kapitolu představuje obchod s někdejší NDR. S plánovaným vytvořením jednotného německého státu se začaly hroutit hospodářské vztahy mezi ČSFR a NDR. Výsledný dluh se stal na dlouhou dobu předmětem jednání (spory ohledně přepočítacího koeficientu). Úspěšné vyřešení tohoto problému, ke kterému došlo až v roce 2001, bylo poslední překážkou v normalizování česko-německých vztahů. Vyřešení této problematiky bylo důležité i ve vztahu česko-unijním. Neboť před vstupem do EU nesměly být ponechány žádné sporné otázky nedořešené, které by se mohly později stát problémem sváru.

S transformací ČSFR se objevil problém investic. Pro modernizaci hospodářství bylo potřeba finančních prostředků, které se Československu nedostávaly. Významným náhradním zdrojem se stal zahraniční kapitál ve formě přímých zahraničních investic. Investice z Německa patřily co do kvantity k nejsilnějším zdrojům zahraničního kapitálu v ČSFR. Na počátku 90. let jejich podíl na zahraničních investicích dosáhl takové výše, že se objevily hlasy o hospodářské hegemonii v Německu. Situaci čas od času navíc zhoršovaly výroky ze strany Bavorska, nebo přílišné požadavky německých

podniků (Mercedes), které chtěly investovat do ČSFR, resp. ČR.. Postupem doby, jak se vytvářely lepší podmínky a investiční prostředí se stávalo transparentnějším, docházelo s příchodem investorů z jiných států ke zmenšování tohoto podílu. Vliv na tom měla i snaha vlády více diverzifikovat portfolio zahraničních investic tak, aby se ČSFR příliš jednostranně neotevírala vůči Německu. Mezníkem v investičním angažmá Německa v ČR představovalo podepsání dohody o kapitálovém podílu Volkswagenu ve Škodě Mladá Boleslav. S tímto počinem, jako by padla neviditelná bariéra, která dosud bránila investiční aktivitě. Nelze ovšem brát příklad Volkswagenu-Škody Mladá Boleslav jako bernou minci. Význam podniku Škoda pro ekonomiku byl obrovský a jeho důležitost se odrážela i ve vstřícných krocích vlády, která učinila řadu ústupků, jen aby vytvořila co nejlepší výchozí podmínky pro nově založenou společnost. Podobná gesta se již potom neopakovala (příkladem může být neúspěšná vyjednávání Mercedesu o vstup do podniku Avia a Liaz). Zatímco od přímých zahraničních investic, nejen německých, se očekával potřebný modernizační posun a zisk know-how, přicházeli němečtí podnikatelé do ČSFR, resp. ČR ve snaze otevřít trh a získat nová odbytiště pro své produkty. Příliv německého kapitálu pomohl českým podnikům překonat problémovou transformační fázi, a zároveň zvýšit jejich konkurenceschopnost, která se pak projevila na zahraničních trzích většími úspěchy českých výrobků. Je třeba zdůraznit, že nehledě na recesi z počátku 90. let a hospodářské problémy v ČSFR/ČR, stoupaly každoročně (s výjimkou roku 1996) německé přímé investice ČSFR/ČR.

Z asymetrie obou ekonomik vyplývá, že opačný proud investic z ČR do Německa nemohl dosahovat takové síly. Přesto byly evidovány také investice českých hospodářských subjektů do zajištění si exportní pozice na německém trhu. Výjimku, co do množství investovaného kapitálu a rovněž jedinečnosti, představoval strategický počín výstavby ropovodu z Ingolstadtu do Kralup nad Vltavou. Stavba, jež byla financovaná pouze z českých zdrojů. Je to ukázkový příklad, jak se do realizace určitého projektu promítají politické vlivy.

Stručně řečeno, ekonomické vztahy Československa, resp. ČR, se SRN jsou ovlivňovány asymetrií obou ekonomik. Vysoká teritoriální koncentrace zahraničního obchodu a investic na SRN, ukazuje na klíčový význam vývoje německé ekonomiky pro růst československé, resp. české ekonomiky.

Summary

Germany played always major role in Czech economic relations. Having fallen communism regime, it came to reorientation toward West in both politic and economic matters. From the very beginning Germany supported consolidation of Central European states and their integration to European Community. Germany acted most actively from west European states in regard of economic support. Through assistance Germany sought not only to secure his backyard, but also to lend support to his economic interests in this region. Germany provided Czechoslovakia not only with assistance in resolving problems, which arose during transformation period, but also with financial tools from his own resources (under the terms TRANSFORM Program). In regard of political relations, Germany set ground of bilateral relations on the basis of newly negotiated treaties.

Germany became natural economic partner, with whom the economic relations could be cultivated in the future without any restraints. The groundwork for this orientation was already laid before 1989, when Germany arose to biggest trade partner for Czechoslovakia among west European states. In spite of not pursuing any proexport policy, Czechoslovakia economic relations developed after 1989 very dynamic and within two years Germany led figures of biggest foreign trade partner of Czech Republic.

In the course of time, as trade deficit got worse, Czech government took first, even so unsystematic, steps for encouraging exports. With these measures, such as establishing special institutions (Exportní garanční a pojišťovací společnost, CzechTrade etc.), organizing business mission, strengthening economic departments in the representative offices etc., Czech government tried to improve terms of trade for home exporters and indirectly to achieve preferably balanced account.

The prominent standing of Germany in Czech foreign trade is given by proximity of both states with qualitative differences in both economies. Moreover this element is emphasized by significant complementarity of German export in regard to needs of Czech economy on one hand and considerable credibility and stability of German import market on the other hand. On this state neither conjunctural oscillation could have changed anything. Development of bilateral trade exchange proceeded with upward trend. During this time was typical for this development that exports to Germany predominated over German exports to Czech. This active balance (with the

exception of year 1996) was significant factor that softened otherwise total trade deficit of Czech Republic.

Special chapter represented trade relations to former East Germany. With the introduction of the plan to unify both German states to one state, the relations between East Germany and Czech Republic started deteriorating rapidly. Resolving of final debt became matter of negotiations till 2001, when it was settled up. With solved of this case fell down the last obstacle for Czech Republic on the way to EU. It was important, because all bilateral affairs should be resolved before any state access to EU, so that future problems would be preceded.

In the course of economic transformation rised up problem of investment needed for modernization. For undercapitalized Czechoslovakia, resp. Czech Republic presented foreign capital the only resource to handle the problems of conversion. Investment coming from Germany ranked among the large foreign investments in Czech Republic. They reached soon so high share on the overall foreign investment that they invoked claims to curb German expansion. However in the course of time, as the terms became more transparent, came also investors from other countries, so that share of German investments in Czech was not so high in the future. This goal was pursued by government, which diversified portfolio of foreign direct investment. Specific case of German investment activity in Czech presents entering Volkswagen to carmaker Škoda Mladá Boleslav. Czech government took helpful measures and concessions, so that the best initial conditions for business activity could be created. While from foreign investments, not just German, were expected shift to modernization of domestic enterprises and gaining know-how, German businessman came here to discover and to open up new market not only in Czech lands. Inflow of foreign direct investments helped Czech entrepreneur to get over initial problematic phase of economic transformation and to raise their competitiveness at the same time. This proved successes of Czech goods on external markets. It's worth saying that regardless of recession at the beginning of 90er and economic problems in Czechoslovakia, resp. Czech Republic, German direct investment raised year after year.

From the asymmetry of both economics is clear that reversed investment flow from Czech Republic to Germany couldn't reach such an extent. Still there were in evidence Czech investments mainly to secure market position in Germany. Exception presents unique investment of building oil pipeline from Kralupy nad Vltavou to

Ingolstadt. This project was funded only from Czech resources and it is case how politic influences building such a project.

Použitá literatura

Primární zdroje

Odborné zprávy

OECD Economic Surveys, Czech and Slovak Federal Republic 1991, Paris 1991.

BMWi (Hg.), Der deutsche Osthandel 1981. Berlin 1981.

BMWi 1987, Der deutsche Osthandel 1987. Berlin 1987.

BMWi 1988, Der deutsche Osthandel 1988. Berlin 1988.

BMWi 1989, Der deutsche Osthandel 1989. Berlin 1989.

Předkládací zpráva senátu ze dne 7. 6. 2000. Dostupný z:

[<www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1217/1217>](http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/1217/1217) [cit. 12.3.2008]

Statistiky

Statistisches Bundesamt (Hg.), Länderbericht Tschächische Republik 1994. Wiesbaden 1996.

Programové prohlášení

Programové prohlášení vlády V. Klause. Dostupné z: [<www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/vaclav-klaus/programove-prohlaseni-26629>](http://www.vlada.cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1990-1992-csfr/vaclav-klaus/programove-prohlaseni-26629) [cit. 3.5.2008]

Sekundární zdroje

Monografie

ALTMANN, Franz-Lothar, Die Wirtschaft Osteuropas und der VR China 1980-1990. Bilanz und Perspektiven. Hamburg 1988.

BUSCH, Berthold, FRÖHLICH, Hans-Peter, Aufbruch im Osten – Anpassung im Westen. Europa nach dem Fall des Eisernen Vorhangs. Köln 1993.

- ENGELS, Silvia, Deutsche Wirtschaft – Gestalter der Ostpolitik? Die Bedeutung der Wirtschaftsbeziehungen für die Regierungspolitik: Die Bundesrepublik Deutschland und Polen, Ungarn sowie die Tschechoslowakei 1985-1992. Köln 1998.
- FISCHER, Wolfram, HAX, Herbert, SCHNEIDER, Hans Karl (Hgs.), Treuhandanstalt. Das Unmögliche wagen. Berlin 1993.
- HÄRTEL, Hans-Hagen, JUNGnickel, Rolf et al., Grenzüberschreitende Produktion und Strukturwandel – Globalisierung der deutschen Wirtschaft. Baden-Baden 1996.
- HAVLIK, Peter (Ed.), Dismantling the Command Economy in Eastern Europe. Oxford 1991.
- HŘÍCH, Jan, Postavení České republiky na německém trhu. Praha 1997.
- INGHAM, Hilary, INGHAM, Mike (Ed.), EU Expansion to the East. Prospects and Problems. Northampton 2002.
- KOSTA, Jiří, Die tschechoslowakische Aussenwirtschaft unter alten und neuen ordnungspolitischen Bedingungen. Köln 1992.
- KOTYK, Václav., Česká zahraniční politika. Úvahy o prioritách. Praha 1997.
- KROUPA, Jaroslav, Spolková republika Německo. Teritoriální informace pro exportéry a investory. Praha 1996.
- LAMBRECHT, Horst et al., Ost-West-Kooperation. Bestandsaufnahme und Ergebnisse einer Umfrage. Berlin 1990.
- MUSÍLEK, P. (Ed.), Rozvoj finanční a účetní teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska. Praha 2002.
- NEUSTAT, Alojz et al., Zahraniční obchod České republiky v roce 1994. Praha 1995.
- PULLMANNOVÁ, Emília, Hospodářský partner – sjednocené Německo. Praha 1991.
- PULLMANNOVÁ, Emília, Přímé zahraniční investice SRN v československé ekonomice. Praha 1991.
- PULLMANNOVÁ, Emília, Tendence rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991.
- RANDZIO-PLATH, Christa, FRIEDMANN, Bernhard, Unternehmen Osteuropa – eine Herausforderung für die Europäische Gemeinschaft. Zur Notwendigkeit einer EG-Ostpolitik. Baden-Baden 1994.
- ROUČEK, Libor, Die Tschechoslowakei und die Bundesrepublik Deutschland 1949-1989. Bestimmungsfaktoren, Entwicklungen und Problemen ihrer Beziehungen. München 1990.

- SCHMIDT, Klaus-Dieter, NAUJOKS, Peter, *Western Enterprises on Eastern Markets: The German Perspective*. Kiel 1993.
- SCHUMACHER, Dieter, TRABOLD, Harald, WEISE, Christiane (Eds.), *Transformation des Wirtschaftssystems in den mittel- und osteuropäischen Ländern: Aussenwirtschaftliche Bedingungen und Auswirkungen*. Berlin 1997.
- SCHWARTING, Uwe, *Die Bedeutung des Osthandels für mittelständische Unternehmen*. Stuttgart 1985.
- ŠŤOURAČOVÁ, Judita, *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha 2008.
- TAMM, Axel, *Chancen und Risiken von Joint Ventures in der CSFR – Eine empirische Analyse*. Bamberg 1993.

Kapitoly ve sbornících

- DRULÁK, Petr, *Hospodářské vztahy mezi Československem a oběma německými státy do pádu železné opony*. In.: HAD, M, KOTYK, V. et al. (Eds.), *Malé země, velcí sousedé*. Praha 1998.
- GAUNER, Milan, *The Czechs and the Germans: A One-Thousand-Year Relationship*. In.: VERHEYEN, Dirk, Soe, Christian, *The Germans and their Neighbours*. Boulder, San Francisco, Oxford 1993.
- HALA, Michal, *Vztahy hospodářského vývoje v Německu a v České republice*. In: SLANÝ, Antonín (Ed.), *Česká ekonomika na přelomu tisíciletí*. 1. část. Brno 2001.
- HAMARNEHOVÁ, Iveta, *Vybrané aspekty vývoje vnější ekonomické rovnováhy České republiky v procesu transformace*. In.: *Acta Oeconomica Pragensia*, 1999, č. 1.
- LARISCHOVÁ, Kristina, *Hospodářské vztahy SRN-ČSFR/ČR po roce 1990*. In: HAD, Miloslav et al., *Malé země velcí sousedé*. Praha 1998.
- MACHONIN, Pavel et al., *The Czech Republic: Transformation and Modernization*. In.: ADAMSKI, W., MACHONIN, P., ZAPF, W. (Eds.), *Structural Change and Modernization in Post-Socialist Societies*. Hamburg 2002.
- MESÁROŠ, Oldřich, *Vývoj a hlavní strukturální změny ve vnějších ekonomických vztazích české ekonomiky*. In.: *Acta Oeconomica Pragensia*, č. 7, 2000.
- SLANÝ, Antonín, *Ekonomický růst v devadesátých letech*. In: SLANÝ, Antonín (ed.), *Česká ekonomika na přelomu tisíciletí*, 2. část. Brno 2001.
- ŠINDEL, Jaromír, *Vliv přímých zahraničních investic na obchodní bilanci ČR*. In.: *Acta Oeconomica Pragensia*, č. 5, 2002.

Ústřední ústav národohospodářského výzkumu (Hg.), Možnosti rozvoje československo-německých hospodářských vztahů. Praha 1991.

WOHLERS, Eckhardt, Ökonomische Auswirkungen in Mittel- und Osteuropa auf die Bundesrepublik Deutschland. In.: ECKART, Karl (Hg.), Der Wirtschaftsstandort Deutschland. Berlin 1997.

ZEMAN, Karel, GREXA, Boris, Ekonomické vztahy SRN ke státům střední a východní Evropy. In.: HANDL, V., HON, J., PICK, O., Vztahy SRN ke státům střední Evropy. Praha 1998.

Články v odborných časopisech

AHRENS, Joachim, Die Rolle westlicher Industriestaaten bei der Transformation sozialistischer Volkswirtschaften – Einige grundsätzliche Anmerkungen zu den Umgestaltungsprozessen in Polen, Ungarn und der ČSFR. In: List Forum für Wirtschafts- und Finanzpolitik. Bd. 19, Heft 1-4, 1993.

ANGELIS, Ivan, Čs. zahraniční obchod: Nedopusťme ústup do strukturně slabších pozic. In: Ekonom, 34/1992.

BECKER, Peter, Das Joint Ventura zwischen Volkswagen und ŠKODA – Eine erste Bilanz. In: Osteuropa-Wirtschaft, roč. 42, 4/1997.

BRÜSTLE, Alena, DÖHRN, Roland, Verlängerte Werkbänke ? Zur Struktur des deutschen Aussenhandels mit den mittel- und osteuropäischen Ländern. In.: RWI-Mitteilungen 2001, roč. 52, č. 1.

DUBSKÁ, Drahomíra, Regionální rozdělení zahraničních investic. Kam proudí kapitál. In: Ekonom 24/1992.

HŘÍCH, Jan, Německo jako nejvýznamnější obchodní partner České republiky. In.: Mezinárodní politika, č. 6, roč. 22, 1998.

KAUFMANN, Friedrich, MENKE, Andrea, Direktinvestitionen und ihre Beschäftigungseffekte: Eine empirische Analyse mittelständischer Engagements in den Visegrád-Staaten. In: Osteuropa-Wirtschaft, roč. 42. Jhg., 2/1997.

KOSTA, Jiří, Československo-německé hospodářské vztahy. Vývoj – problémy – perspektivy. In.: Mezinárodní vztahy, 1992, č. 3.

MISALA, Jozef, Deutsch-polnische Wirtschaftsbeziehungen vor und nach Erreichen der deutschen Einheit. In: Osteuropa-Wirtschaft, roč. 37, 3/1992.

Nebyla to špatná práce, říká o stavbě ropovodu IKL ministr průmyslu a obchodu Vladimír Dlouhý. In: Ekonom 2/1996.

PULLMANNOVÁ, Emília, Spolupráce s Německem: Problémy a hledání východisek. In: Ekonom, 46/1991.

SCHOMER, Christian, HERKENHOFF, Ralf, Technologietransfer nach Osteuropa. Dargestellt am Beispiel der Automobilindustrie für die Reformländer Polen, Ungarn, sowie die Tschechische und die Slowakische Republik. In.: Osteuropa-Wirtschaft, roč. 39, 3/1994.

STARÝ, Boris, VÍTKOVÁ, Marie, Joint Ventures in der ČSFR. In: Osteuropa-Wirtschaft, roč. 36, 1/1991.

STEFFENS, Marec Béla, SUNDRUM, Lisa, Joint Ventures in der Telekommunikationsindustrie – Erfahrungen eines Grossunternehmens in Osteuropa. In.: Osteuropa-Wirtschaft, roč. 38, 1/1993.

STRAKA, Ján, K ekonomické spolupráci mezi ČSFR a SRN. In: Národní hospodářství, č. 11, r. 1991.

ŠŤOURAČOVÁ, Judita, Odkud pochází a kam směřuje zahraniční kapitál. In: Ekonom, 19/1992.

Novinové články

ČERNÝ, Ludvík, Alljährlicher werden Sprechtag für Vertreter aus Bundesrepublik organisiert. Die gegenseitigen Wirtschaftsbeziehungen sind durch ein langfristiges Regierungsabkommen geregelt. In: Handelsblatt, Nr. 103, 3. 6. 1986.

HOŘEJŠÍ, Tomáš, Ropa z Ingolstadtu: další komplikace. Bavorský svaz zemědělců žádá finanční záruku. In: Respekt, č. 21 (1993).

KULICH, Vítězslav, První kilometry ropovodu z Ingolstadtu už na podzim. In: Hospodářské noviny, č. 173, 6.9.1993.

MARŠÁLEK, Milan, Uspěli Češi na stavbě ropovodu? In: Profit, 48/1995.

NĚMEC, Petr, KULICH, Vítězslav, Ropovod není podmíněn sudetoněmeckou otázkou. In: Hospodářské noviny, 2.12.1993.

Staatliche Jahresprotokolle sind nur noch Makulatur. Kompetenzstreitigkeiten vorprogrammiert. In: Handelsblatt, Nr. 201, 18. 10. 1990.

Täglicher Handelskleinkrieg mit der DDR. Einfuhrstopp angedroht.. In: Handelsblatt, Nr. 172, 6.9.1990.

WOLF, Heinz-Georg, Geliebte, gehasste Mark. Deutsche Investoren rufen in der CSFR gemischte Gefühle hervor. In: Die Zeit, 21. 2. 1992, (on-line: <http://www.zeit.de/1992/09/Geliebte-gehasste-Mark>).

WOLF, Thomas, Tschechen fürchten Ausverkauf „Drang nach Osten“. In: Nürnberger Nachrichten, 2. 1. 1992.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Zahraniční obchod SRN se státy SVE (v letech 1989-1992)

Příloha č. 2: Zahraniční obchod NDR se státy SVE v letech 1989-1992

Příloha č. 3: Podíl SRN na obchodu ČR s Evropskou Unií (v %) v letech 1993-1997

Příloha č. 4: Podíl SRN na celkovém zahraničním obchodě ČR a bilance obchodu s touto zemí v letech 1993-1997

Příloha č. 5: Hlavní „investorské země“ podílející se na kumulativním objemu PZI realizovaných v České republice v letech 1991-1997 (v %, celkové investice =100)

Příloha č. 6: Přímé zahraniční investice do ČR v letech 1993-1007 (v mil. Kč

Příloha č. 1

Zahraníční obchod SRN se státy SVE v letech 1989-1992

Celkové importy ze zemí SVE	Importy								
	Mil. DM				Procentuální změna 1989/1992	Podíl na celkovém západoněmeckém importu			
	1989	1990	1991	1992		1989	1990	1991	1992
<i>Polsko</i>	3580	5164	6473	7443	+ 108	0,7	0,9	1,0	1,2
<i>ČSFR</i>	2493	2703	4384	6627	+ 166	0,5	0,5	0,7	1,1
<i>Maďarsko</i>	2687	3254	4020	4453	+ 66	0,5	0,6	0,6	0,7

Celkové exporty do zemí SVE	Exporty								
	Mil. DM				Procentuální změna 1989/1992	Podíl na celkovém západoněmeckém exportu			
	1989	1990	1991	1992		1989	1990	1991	1992
<i>Polsko</i>	4470	4691	7479	7709	+ 72	0,7	0,7	1,2	1,2
<i>ČSFR</i>	2734	3080	4319	7451	+ 173	0,4	0,5	0,7	1,1
<i>Maďarsko</i>	3651	3365	3844	4508	+ 23	0,6	0,5	0,6	0,7

Pramen: SCHMIDT, Klaus-Dieter, NAUJOKS, Petra, Western Enterprises on Eastern Markets: The German Perspective. Kiel 1993, s. 10.

Příloha č. 2

Zahraníční obchod NDR se státy SVE v letech 1989-1992

Celkové importy ze zemí SVE	Importy								
	Mil. DM				Procentuální změna 1989/1992	Podíl na celkovém východoněmeckém importu			
	1989	1990	1991	1992		1989	1990	1991	1992
<i>Polsko</i>	3061	1800	777	844	- 72	7,4	7,9	7,2	8,8
<i>ČSFR</i>	3246	1720	715	664	- 80	7,9	7,5	6,6	6,9
<i>Maďarsko</i>	2436	1233	257	171	- 93	5,9	5,4	2,4	1,8

Celkové exporty do zemí SVE	Exporty								
	Mil. DM				Procentuální změna 1989/1992	Podíl na celkovém východoněmeckém exportu			
	1989	1990	1991	1992		1989	1990	1991	1992
<i>Polsko</i>	3116	2944	997	524	- 83	7,6	7,7	5,7	3,8
<i>ČSFR</i>	3814	3405	647	791	- 79	9,3	8,9	3,7	5,7
<i>Maďarsko</i>	2597	2696	376	179	- 93	6,3	7,1	2,2	1,3

Pramen: SCHMIDT, Klaus-Dieter, NAUJOKS, Petra, Western Enterprises on Eastern Markets: The German Perspective. Kiel 1993, s. 10.

Příloha č. 3

Podíl SRN na obchodu ČR s Evropskou Unií (v %) v letech 1993-1997

Ukazatel	1993	1994	1995	1996	1997
----------	------	------	------	------	------

Vývoz	55,1	58,1	61,2	62,1	60,4
Dovoz	51,9	50,4	51,7	51,3	51,8
Obrat	53,4	54,1	56,0	55,9	55,6

Pramen: HRÍCH, Jan, proměny teritoriální struktury zahraničního obchodu České republiky. In: Mezinárodní politika 1/2002, s. 18.

Příloha č. 4

Podíl SRN na celkovém zahraničním obchodě ČR a bilance obchodu s touto zemí v letech 1993-1997

Ukazatel	1993	1994	1995	1996	1997
Vývoz	29,0	34,1	37,0	36,4	36,1
Dovoz	29,1	30,0	31,5	32,0	32,0
Obrat	29,1	32,0	34,0	33,9	33,9

Pramen: HRÍCH, Jan, proměny teritoriální struktury zahraničního obchodu České republiky. In: Mezinárodní politika 1/2002, s. 18.

Příloha č. 5

Hlavní „investorské země“ podílející se na kumulativním objemu PZI realizovaných v České republice v letech 1991-1997 (v %, celkové investice = 100)

	31.12.91	31.12.92	31.12.93	31.12.94	31.12.95	31.12.96	31.12.97
SRN	75,49	37,42	31,21	36,17	30,00	27,48	27,94
Rakousko	6,28	4,87	6,16	7,04	5,44	7,28	7,28
USA	9,17	21,59	27,84	21,16	13,58	14,41	13,21
Švýcarsko	0,26	5,13	4,39	4,44	14,16	12,10	10,60
Francie	2,64	15,07	12,61	11,55	9,35	7,75	7,77
Nizozemí	1,33	0,81	2,01	1,63	13,57	14,50	13,75

Pramen: ZAMAZALOVÁ, Marcela, Úloha přímých zahraničních investic v procesu přibližování k EU. In: Acta Oeconomica Pragensia, 2000, roč. 8, č. 1, s. 52

Příloha č. 6

Přímé zahraniční investice do ČR v letech 1993-1007 (v mil. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997
Německo	2383,6	12018,3	15054,0	6767,8	12411,4
Růst něm. Investic	-	404%	25%	- 55%	83%
Investice celkem	16552,6	24819,2	67894,4	38774,8	41251,4
Růst celk. investic	-	50%	174%	- 43%	6%

Pramen: HALA, Michal, Vztahy hospodářského vývoje v Německu a v České republice. In: SLANÝ, Antonín (Ed.), Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. 1. část. Brno 2001, s. 182.